

KONGEN AV INKLUDERING- en diskursanalyse

Hvordan kommer inkludering til uttrykk i kongens tale og den nye læreplanen i KRLE?

Line Kolstad

Veileder

Professor Sverre Dag Mogstad

MF vitenskapelig høyskole for teologi, religion og samfunn,

AVH505: Masteroppgave i erfaringsbasert master i KRLE/Religion og etikk (30 ECTS), våren 2019 Antall

ord: 23 456

Forord

Å skrive masteroppgave har tidvis vært svært krevende, men enormt lærerikt. Jeg sitter igjen med kunnskap jeg vil få nytte av i fremtiden, og forhåpentligvis kan ta med meg inn i jobbsammenheng som lærer.

Tusen takk til professor Sverre Dag Mogstad, som har veiledet meg gjennom oppgaven. Dine tilbakemeldinger og gode råd har vært uunnværlige dette året.

Jeg vil også takke min snille bonusmamma som har lest korrektur av oppgaven.

Aller mest vil jeg takke min kjære samboer og mine tålmodige barn, som har støttet meg og frigitt tid til skriving. Jeg vil også takke familie, venner og kollegaer for oppmuntring og positive ord. Det har vært godt å vite at jeg har et solid støtteapparat rundt meg.

God lesning!

Oslo, august 2019

Sammendrag

Hovedtemaet for denne masteravhandlingen er inkludering. Et inkluderende samfunn der alle blir sett og tatt med har de siste tiårene fått større fokus i Norge. Den norske skolen har gjennom ulike fagfornyelser lagt mer vekt på inkluderingsbegrepet. Hans Majestet Kong Harald har for mange vært kjent for sine inkluderende holdninger. På bakgrunn av dette ser oppgaven på Kong Haralds tale fra hagefesten i september 2016, i anledning 25-årsjubileet på tronen, og hvordan han omtaler inkludering. Oppgaven ønsker å undersøke hvordan inkludering kommer til uttrykk i kongens tale og i den nye læreplanen i KRLE som trer i kraft 2020. Jeg vil identifisere hvilke diskurser om inkludering som finnes i talen og læreplanen for så å se på relasjonen mellom disse betydningene av inkludering.

Det faglige temaet for oppgaven er hvilke inkluderingsdiskurser kongen taler inn i. Jeg vil foreta både en retorisk analyse og en diskursanalyse av talen. Diskursanalysen innebærer en forståelse for at kollektive forestillinger skapes gjennom språk. Videre vil jeg se på relasjonen mellom disse funnene, og undersøke om inkludering også uttrykkes i skoleplandebatten for den nye læreplanen i KRLE. Jeg viser til Jens E. Kjeldsens retorikkteori som har bidratt til å belyse både den klassiske og moderne retorikken, samt medieretorikk. Diskursteorien legger vekt på Øyvind Bratbergs *Tekstanalyse for Samfunnsvitere*, mens jeg vil benytte Norman Faircloughs tredimensjonale modell i den kritiske diskursanalysen. Både retorisk analyse og diskursanalyse som teori og metode ligger til grunn for denne masteroppgaven.

Innholdsfortegnelse

Forord.....	3
Sammendrag	4
Innholdsfortegnelse	5
1 INNLEDNING	7
1.1 Problemstilling	8
1.2 Oppgavens struktur	8
1.3 Begrunnelse og avgrensning	8
2 TEORI	10
2.1 RETORIKKTEORI.....	10
2.1.1 Ethos	10
2.1.2 Pathos	11
2.1.3 Logos.....	12
2.2 Den retoriske situasjonen	12
2.2.1 Kairos	12
2.2.2 Aptum	12
2.3 DISKURSTEORI.....	14
2.3.1 Post-strukturalisme.....	16
2.3.2 Kritisk diskursanalyse	17
3 INKLUDERING	19
3.1 Inkludering i skolen.....	20
3.2 Inkluderingsdiskurs	20
3.2.1 Utvikling av inkludering i det norske samfunn og skole.....	21
3.2.2 Inkludering i den nye læreplanen i KRLE.....	22
4 HVORFOR ANALYSERE KONGENS TALE I FORBINDELSE MED NY LÆREPLAN I KRLE? ...	29
5 RETORISK ANALYSE	29
5.1 Ethos – Overbeviser kongen?.....	29
5.2 Pathos – Hva slags følelser får vi?	31
5.3 Logos – Hva opplyser kongen oss om?.....	31
5.4 Den retoriske situasjonen – Sier kongen rett ord til rett tid?.....	33
6 DISKURSANALYSE	36
6.1 Inkluderingsdiskurs	37
6.2 Kritisk diskursanalyse av kongens tale	40
6.2.1 Faircloughs første dimensjon – tekst.....	41
6.2.2 Faircloughs andre dimensjon – diskursiv praksis.....	44
6.2.3 Faircloughs tredje dimensjon – sosial praksis	47

7 SAMMENFATNING	50
8 KONKLUSJON	53
LITTERATUR	55
VEDLEGG	59
H.M. Kongens tale under kongeparets hagefest 1. september 2016.....	59
Opplæringslovens formålsparagraf	60

1 INNLEDNING

Ideen til denne oppgaven har utviklet seg i takt med et stadig større fokus på medborgerskap, verdier og inkludering i det norske samfunnet. Ønsket om et inkluderende samfunn skaper engasjement hos mange. Allikevel er det mitt inntrykk at vi har en lang vei å gå når det gjelder å inkludere alle i samfunnet. Samtidig som inkludering er viktig for mange, ser vi dessverre en vekst blant annet i høyreekstreme miljøer, nasjonalisme og antisemittisme i Europa i dag (Gravdal 2019). Hva dette skyldes kan diskuteres, men kamp mot elitisme og sosial ulikhet kan være faktorer (Gravdal 2019). I tillegg viser forskning at manglende forståelse av hva begrepet inkludering innebærer kan ha en påvirkning (Haug 2014).

Skole påvirkes av samfunnsutviklingen. Men skolen kan også påvirke hvilket samfunn man ønsker å ha. Persson og Persson (2012) uttrykker at inkludering i skolen inngår i en større samfunnsmessig holdning til individer. Fra 2020 iverksettes fagfornyelsen i alle læreplaner i grunnskole og videregående skole. Fagfornyelsen begrunnes med at læreplanene må være mer relevante for fremtiden. Samfunnet endrer seg med ny teknologi, ny kunnskap og nye utfordringer. Kritisk tenkning og refleksjon blir en viktig del av hva elevene skal lære. I tillegg vil tre tverrfaglige temaer bli prioritert i alle fag: demokrati og medborgerskap, bærekraftig utvikling, og folkehelse og livsmestring. Jeg ønsker å se på hvilken retning Utdanningsdirektoratet ønsker å lede skolen inn i når det gjelder inkludering.

1. september 2016 feiret kongeparet av Norge, Hans majestet Kong Harald og dronning Sonja, jubileum for sine 25 år på tronen. Kongeparet var vertskap for 1 500 gjester i Slottsparken. Gjestelisten representerte et utvalg av det norske folk: Stortingsansatte, representanter fra alle landets fylker og Svalbard, samt en rekke representanter fra ulike organisasjoner. I en solfylt slottshage holdt kong Harald åpningstalen som umiddelbart skapte stor oppmerksomhet og begeistring. Allerede dagen etter hadde over 1 million sett videoen på NRK, og den ble raskt ilagt engelske undertekster og spredt på både Youtube, sosiale medier og omtalt av utenlandske medier. Interessen fra den internasjonale pressen rettet seg spesielt mot kongens aksepterende og inkluderende bemerkninger (Lund 2017). Det er denne aksepterende og inkluderende holdningen jeg vil trekke frem i denne masteroppgaven. Disse inkluderende holdningene vil være bakteppet for analysene av talen og den nye læreplanen i KRLE som jeg skal utføre. Jeg vil se om kongens holdninger om inkludering også kommer frem i den nye læreplanen i KRLE.

1.1 Problemstilling

Demokratiet Norge skal være et fellesskapssamfunn, der alle hører til. Norge har gjennom historien utviklet seg til å bli en velferdsstat med stort fokus på menneskerettigheter, likestilling og ytringsfrihet. Denne samfunnsutviklingen vektlegges også i skolen, samtidig som skolen kan påvirke hva slags samfunn man ønsker å ha. Pedagogikkforsker Thomas Nordahl slår fast at «en inkluderende skole gir et inkluderende samfunn» (Holterman 2018). Kong Harald har ved flere anledninger uttrykt gode eksempler på aksepterende og inkluderende holdninger. Læreplanene skal endres for å være mer relevante for fremtiden. Jeg synes det er interessant å undersøke om den nye læreplanen i KRLE gjenspeiler kongens, Norges statsoverhode, aksepterende og inkluderende holdninger. Jeg vil se om holdningene fra kongens tale fra hagefesten også kommer frem i den nye læreplanen i KRLE.

Problemstillingen for oppgaven er dermed:

Hvordan kommer inkludering til uttrykk i kongens tale og den nye læreplanen i KRLE?

1.2 Oppgavens struktur

Denne masteroppgavens struktur er delt i fire, der den første delen begrunner de avgrensningene jeg har foretatt. Den andre delen er teorigapittelet der jeg først vil definere begreper innen retorikk, før jeg vil se på diskursteori. Her vil jeg også presentere Norman Faircloughs teori om kritisk diskursanalyse. Meningen med teorigapittelet er å utvikle et apparat som senere skal brukes i analysen av kongens tale.

I tredje del av oppgaven vil jeg analysere kongens tale fra hageselskapet. Først vil jeg foreta en retorisk analyse. Deretter vil jeg foreta en kritisk diskursanalyse, for å se hvilke inkluderingsdiskurser kongen taler inn i.

Avslutningsvis vil oppgaven diskutere inkluderingsfunnene fra analysene, og sette de inn i skoleplandebatten av den nye læreplanen i KRLE.

1.3 Begrunnelse og avgrensning

I denne masteroppgaven vil jeg analysere kongens tale fra hageselskapet 1. september 2016, i forbindelse med kongeparets 25-års tronjubileum. Bakgrunnen for dette, er at jeg ønsker å se på kongens holdninger og syn på inkludering. Kongens tale skapte umiddelbar oppmerksomhet og begeistring i store deler av verden. Men talen har også skapt forargelse for noen. Talens budskap definerer Norge og nordmenn. Målet med analysen er å undersøke om kongens holdninger om inkludering gjenspeiles eller kommer til uttrykk i den nye læreplanen i KRLE.

Det er viktig å poengtere at kongen har holdt mange taler og hatt mange uttalelser i sin tid på tronen, men disse vil ikke bli analysert i denne oppgaven. Jeg vil derfor omtale kongens tale fra hageselskapet 1. september 2016 som «kongens tale» i denne oppgaven. Det er også mange titler man kan bruke om kongen vår. Den offisielle tittelen på kongen er Hans

Majestet. Men kongen omtales også som Kong Harald V, den norske monarken og Norges statsoverhode. Da denne oppgaven kun taler om den norske kongen, vil jeg hovedsakelig omtale Hans Majestet som «kongen».

Før jeg foretar en diskursanalyse er det nødvendig med en retorisk analyse for å se på de språklige midlene som benyttes for å få frem inkludering. Etter diskursanalysen, skal jeg undersøke om disse funnene også finnes i forslaget til den nye læreplanen i KRLE. KRLE-faget er et allmenndannende fag som blant annet skal bidra med respekt og etisk bevissthet mellom mennesker og kulturer. Jeg synes derfor det er interessant å se om inkludering kommer til uttrykk i KRLE-fagets læreplan. Grunnet nye læreplaner i alle fag i grunnskolen og i videregående skole fra skoleåret 2020, ønsker jeg å fordype meg i den nye læreplanen i KRLE fordi undersøkelsen da blir mer fremtidsrettet.

2 TEORI

Denne oppgaven vil først redegjøre for retoriske begreper. Deretter vil diskursteori legges frem med særlig vekt på Øyvind Bratbergs presentasjon. Jeg vil ha Norman Fairclough sin tredimensjonale modell som utgangspunkt for den kritiske diskursanalysen.

2.1 RETORIKKTEORI

Opprinnelig handlet retorikk om talekunst (Kjeldsen 2014: 11). På Aristoteles sin tid var talekunsten det mest maktfulle våpenet. I den tidligst bevarte læreboken i retorikk, *Retorikken* av Aristoteles, fra ca. 330 fvt., slår han fast at mennesker bruker en fremgangsmåte når de argumenterer (Kjeldsen 2006: 32). De retoriske begrepene jeg vil bruke i denne oppgaven kommer opprinnelig fra nettopp denne klassiske retorikken fra Aristoteles' tid (ca. 300 fvt.). De retoriske kildene er hovedsakelig Jens E. Kjeldsens *Retorikk i vår tid* (2006) og Øyvind Bratbergs *Tekstanalyse for samfunnsvitere* (2017).

For å kunne forklare de greske og latinske begrepene, vil jeg bruke eksempler fra kongens tale. Jeg vil bare gi en kort henvisning, i og med at jeg skal utdype dette nærmere i analysen.

2.1.1 Ethos

Den retoriske kunsten er, ifølge Aristoteles, evnen til i enhver sak å se hvilke muligheter vi har til å overtale (Kjeldsen 2006: 32). Videre snakker Aristoteles om de tre fagtekniske (dvs. retoriske) bevismidlene, også kalt appellformene: *ethos*, *pathos* og *logos*. Ethos er talerens karakter som skaper overbevisning. Taleren konstruerer sin ethos gjennom de retoriske valgene han gjør og gjennom de synspunkter og argumenter han velger (Kjeldsen 2006: 117). Avsenderens holdninger blir da synlige og viser hans troverdighet. I denne oppgaven er det snakk om kongen. Mange har tiltro til kongen og at det han sier er sant. «Kongen har gode holdninger», sier psykiater Ingvar Wilhelmsen. I Kongens tale fra hagefesten appellerte kongen med stor troverdighet; vi tror på det kongen sier. Jeg skal se nærmere på kongens ethos i analysen.

Talerens ethos, i dette tilfellet kongen, kan styrkes eller svekkes avhengig av hvordan han fremstår. Ethos er derfor ikke uforanderlig og utfordres hver gang en taler henvender seg til publikum. Kjeldsen skiller mellom tre typer ethos: innledet, avledet og endelig ethos (Kjeldsen 2006: 125).

Innledende ethos er den oppfatningen mottakeren har av taleren *før* han begynner å tale. Aristoteles mener at overbevisning gjennom talerens karakter må komme gjennom selve talen, ikke som forhåndskunnskap om hva slags menneske taleren er (Kjeldsen 2006: 125). Innledende ethos er derfor en form for et ikke-retorisk virkemiddel. Den er i stedet en forutsetning for den retoriske ethos taleren skaper under sin tale (Kjeldsen 2006: 125). Selv om kongen, ifølge Wilhelmsen, er kjent for gode holdninger, kan kongens troverdighet bearbeides gjennom hans fremtreden. Kjeldsen sier at høy innledende ethos øker sannsynligheten for læring og for påvirkning av holdninger. Dette fordi vi gjerne lytter til og vier større oppmerksomhet til personer vi mener har høy ethos, selv om vi ikke selv har valgt å lytte til dem (Kjeldsen 2006: 127). Kongen hadde 1. september 2016 vært konge i Norge 25 år, og hadde med dette en innledende ethos. Dette vil utdypes i analysen.

Mens vi taler, eller på en annen måte kommuniserer, skaper vi et bilde av hvem vi er. Selve kommunikasjonshandlingen avleder en ethos, altså en overbevisning. Denne ethos en avsender tildeles *under* sin tale, kalles derfor den avledede ethos (Kjeldsen 2006: 128). Den avledede ethos gis på bakgrunn av tilhørernes oppfatning av talerens retoriske valg og handlinger (Kjeldsen 2006: 128). Disse valgene finner sted i de retoriske forarbeidsfasene, for eksempel gjennom temaene og emnene taleren velger å tale om, og gjennom argumentene han benytter for å vinne tilslutning. Tema for Kongens tale er inkludering og hva som er Norge. Temaet er noe som favner oppmerksomheten til publikum fordi mange kan kjenne seg igjen i kongens beskrivelse av Norge. Dette skaper troverdighet. I tillegg til at kongens *inventio*, altså tema, av talen skaper troverdighet, har også talens oppbygning og disponering av ytringer påvirkning for den avledede ethos. Dette kalles *dispositio*, altså disposisjon, og er den andre av de fem retoriske arbeidsfasene. Hvis en tale har en uklar eller rotete oppbygging, vil det skade troverdigheten for avsenderen. Oppgaven vi se nærmere på talens *dispositio* i analysen.

Det er også verdt å nevne at de retoriske arbeidsfasene *elocutio*, *memoria* og *actio* (fremføring) har betydning for kongens avledede ethos. *Elocutio* er arbeidsfasen der taleren gjennomarbeider den språklige utformingen (Kjeldsen 2006: 38). Her avgjøres altså hvilke ord som skal brukes og hvilken stil. *Memoria* er fasen for å huske talen uten å være avhengig av en skrevet tekst. Den retoriske arbeidsfasen *actio* handler om selve fremførelsen. Ifølge Kjeldsen, viser studier at ett av kriteriene for god fremførelse er flytende tale (Kjeldsen 2006: 132). Jeg vil senere analysere de retoriske arbeidsfasene av kongens tale.

Endelig ethos er det inntrykket tilhørerne sitter igjen med når en person er ferdig med å kommunisere (Kjeldsen 2006: 133). Kjeldsen stadfester at innledende og endelige ethos i prinsippet er det samme, da det endelige ethos i dag fører til det innledende ethos neste dag. Allikevel er det viktig å skille dem for å kunne beskrive hvordan ethos utvikler seg. For hver gang en taler tar ordet, setter han nettopp sin ethos, altså karakter, på spill. Analysen vil se på kongens endelige ethos.

2.1.2 Pathos

Vi har nå sett at en tale kan skape overbevisning gjennom talerens karakter (ethos). Deretter kan overbevisning skje gjennom *pathos*, som er den andre appellformen til Aristoteles. Pathos blir ofte oversatt til følelser. Kjeldsen forklarer pathos som den sinnsstemningen tilhørerne får av en tale (Kjeldsen 2006: 33). I den romerske perioden med Cicero blir Aristoteles' appellformer satt i system med de de retoriske hovedfunksjoner, *officia oratoris*. Der blir pathos beskrevet som forsøket på å bevege, vekke eller engasjere. Ved å vekke følelsene eller skape engasjement blant publikum anses taleren som dyktig (Kjeldsen 2006: 36). En taler ønsker å vekke eller skape engasjement blant tilhørerne, for eksempel ved å skape glede, opphisselse, frykt, medlidenhet eller sinne, for på den måten å overbevise. Kongens tale fra hagefesten har tydelig beveget og vekket følelser hos mange, med tanke på hvor populær og omfattende respons den fikk. Sinnsstemningen man fikk av kongens tale skal analyseres senere i oppgaven.

2.1.3 Logos

Logos er når man prøver å belære, undervise eller opplyse (Kjeldsen 2006: 35). *Logos* er den tredje appellformen til Aristoteles. Dette er formen der overbevisning skjer gjennom «selve det som sies» (Kjeldsen 2006: 33). *Logos* går altså på innholdet i talen, mens *ethos* går på talerens karakter og *pathos* på tilhørernes følelser. *Logos* er som Mohamed Abdi sier i sin kronikk med tittelen *Kong Harald er min konge* til Morgenbladet: «*Logos* er som ordet sier seg selv, om argumentasjon og særlig det å fremme logiske argumenter for å overbevise andre» (Abdi 2016). Ved å bruke logiske argumenter henvender taleren seg til tilhørernes fornuft og intellekt. Denne formen bygger derfor på fakta. Jeg vil analysere talens *logos* senere i oppgaven.

2.2 Den retoriske situasjonen

Retorikk er situasjonsbestemt og det gjelder derfor ikke bare å si det rette, men å gjøre det på det rette tidspunktet. «Det gjelder å si rett ord til rett tid» (Kjeldsen 2006: 69). Med situasjonsbestemt menes altså at publikum, stedet og tidspunktet for ytringen har betydning for virkningen av ytringen. På fagspråket kalles dette *kairos*- «det rette tidspunktet». Samtidig bør en ytring være egnet eller hensiktsmessig utformet til situasjonen, også kalt *aptum*.

2.2.1 Kairos

«There is a time for laughing. And there is a time for not laughing. And this is not one of them», sier inspektør Clouseau i *The Pink Panther*. Man må altså handle riktig, i rett øyeblikk. *Kairos* er det greske ordet for det rette øyeblikket. I tillegg brukes *kairos* som et uttrykk for de retoriske mulighetene som finnes i en bestemt situasjon. For taleren gjelder det å utnytte mulighetene som byr seg i det rette øyeblikket. Når dette øyeblikket finner sted, kan taleren fremme sitt budskap med suksess (Kjeldsen 2006: 70). Videre sier Kjeldsen at «*kairos* er en situasjonell anledning som gir talere mulighet til å fremme en sak». Hvis denne anledningen ikke utnyttes, forsvinner det rette øyeblikket til å fremme saken. Videre er *kairos* en anledning for taleren til å vise hvor dyktig han er (Kjeldsen 2006: 70). Opprinnelsen for *kairos* stammer fra den hedenske retorikken. Sokrates understreker i Platons *Faidros* at situasjonsfornekkelse er helt avgjørende for den gode retoriker (Kjeldsen 2006: 70). Sokrates peker her på forholdet mellom det rette øyeblikket, *kairos*, og *aptum*, det taktfulle og passende. *Aptum* vil utdypes nærmere i neste punkt.

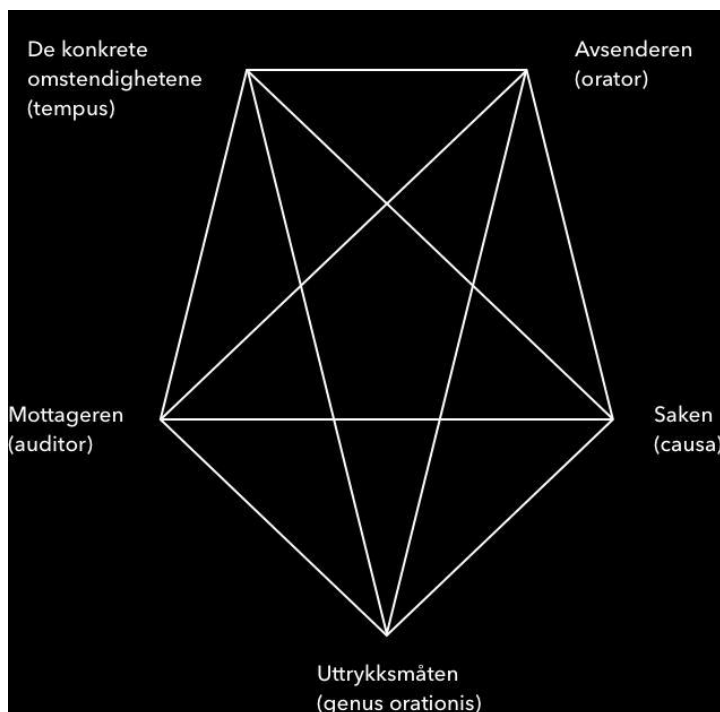
2.2.2 Aptum

Aptum er det latinske uttrykket for «det som sømmer seg» eller «det som passer seg». Ifølge Kjeldsen må en taler ha en fornemmelse for det passende forholdet mellom de forskjellige elementene i talesituasjonen, og i selve talen. Her skiller Kjeldsen mellom to former for passende. Den ene er at det må være et passende forhold mellom taleren og talen. På den andre siden må det være et passende forhold mellom emnet, tilhørerne og talesituasjonen (Kjeldsen 2006: 71).

Denne avstemtheten av talen som sosial hendelse kaller han for det eksterne (ytre) *aptum*. I tillegg må det være et passende forhold mellom de enkelte delene i talen. Denne avstemtheten

mellom de enkelte bestanddeler i talen, som et samlet «kunstnerisk» verk, kaller Kjeldsen for det interne (indre) aptum (Kjeldsen 2006: 71).

Cicero legger det passende til grunn for veltalenhet. I *De Oratore* beskriver Cicero den eldste kjente kommunikasjonsmodellen, og han nevner fem faktorer som er konstante i en retorisk talesituasjon (Kjeldsen 2006: 71). Disse fem konstantene, som alltid er til stede en talesituasjon, er: taleren (orator), saken (causa), talestilen/språket (genus orationis), tilhørerne (auditor) og de konkrete omstendighetene (tempus). Kjeldsen trekker også inn mediet, og bruker begrepene 1. avsenderen, 2. saken, 3. uttrykksmåten, 4. mottageren og 5. de konkrete omstendighetene. For at en retorisk ytring skal være vellykket må hver av de fem konstantene stå i det rette forholdet til de andre konstantene, og det må være en innbyrdes relasjon mellom dem. For å illustrere dette, viser Kjeldsen til det retoriske pentagrammet. Det greske ordet *Penta* betyr fem, og et pentagram er en regulær femkant der alle sidene er like. Da dette handler om det eksterne aptum, kaller han illustrasjonen for det eksterne pentagrammet:

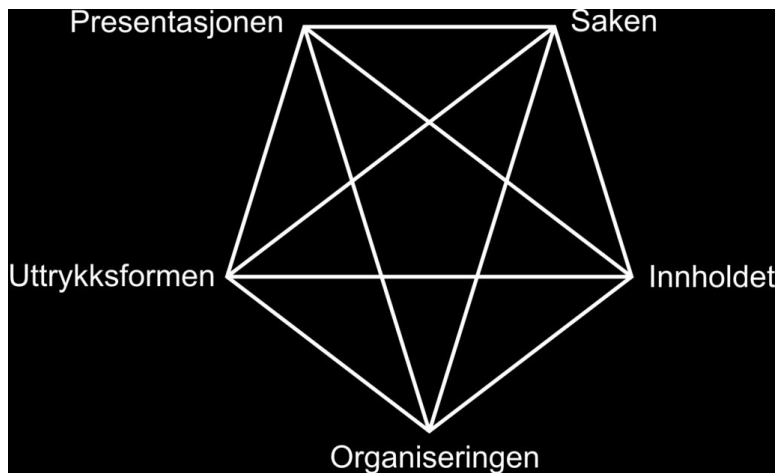

FIGUR 1: DET EKSTERNE PENTAGRAMMET (KJELDSSEN 2006: 73)

Som vi ser i det eksterne pentagrammet henger alle konstanter sammen. Avsenderen må altså passe til saken, uttrykksformen, mottageren og omstendighetene. Uttrykksformen må passe til avsenderen, saken, mottagerne og omstendighetene. «I alt er det ti innbyrdes relasjoner som må stå i et passende forhold til hverandre for at avsenderen og den konkrete ytringen kan fungere formålstjenlig og vellykket», forklarer Kjeldsen (Kjeldsen 2006: 72).

Bestemte uttrykksmåter passer til bestemte situasjoner. Taleren må velge den talestilen som best egner seg til saken. Vi har sett at hva som er passende er situasjonsavhengig. Den gode retoriker må ha situasjonsfornemmelse. Eller som Kjeldsen uttrykker det: «man må ha fornemmelse for kairos» (Kjeldsen 2006: 75). Som nevnt er avstemthet og harmoni mellom talens forskjellige bestanddeler det interne aptum. De elementene som skaper indre aptum i en tale er saken (causa), tankene og argumentene (inventio), disponeringen (dispositio), den

språklige utformingen (elocutio) og fremføringen av budskapet (actio) (Kjeldsen 2006: 75). Saken i talen må passe til tankene og argumentene. Tankene og argumentene må passe til den språklige utformingen. Disposisjonen må passe til både den språklige utformingen og til tankene. Og så videre. Kjeldsen illustrerer det indre aptum i det interne pentagrammet:

FIGUR 2: DET INTERNE PENTAGRAMMET (KJELDSSEN 2006:75)

I det interne pentagrammet ordlegger Kjeldsen seg med et språk som passer til vår tids medier og kommunikasjon, der tanken om indre aptum skildres. I pentagrammet handler *saken* om avsenders intensjon og det som retorikken generelt handler om. *Innholdet* gjelder de konkrete forholdene og emnene som behandles, og den argumentasjonen som benyttes for å oppnå intensjonen (Kjeldsen 2006: 76). *Organiseringen* handler om oppbyggingen. Uttrykksmåten gjelder, i ordets rette betydning, måten talen uttrykkes, samt dens stil og tone. *Presentasjonen* handler om hvor og hvordan ytringen overleveres og presenteres. En retorisk ytring har internt aptum ved at disse elementene står i et passende forhold til hverandre (Kjeldsen 2006: 76). Både det eksterne- og det interne pentagrammet vil benyttes i analysen av kongens tale.

2.3 DISKURSTEORI

Som faglitteratur for teori- og metodekapittelet i diskurs har jeg først og fremst benyttet meg av Øivind Bratbergs *Tekstanalyse for samfunnsvitere* (2017), og supplert med ytterligere tilleggslitteratur der Iver Neumanns *En innføring i diskursanalyse* (2001) er verdt å nevne spesielt.

Diskurs kommer fra det franske ordet «discours», som betyr tale. Ordet kan også bety diskusjon og samtale. Det finnes mangfoldige definisjoner på diskurs. Forskjellige retninger har ulike forståelser av hva som legges i begrepet. Jørgensen og Phillips definerer diskurs som «en bestemt måte å tale om og forstå verden» (Jørgensen og Phillips 1999: 9). Neumann poengterer at definisjonen på diskurs endrer seg med tid og rom. Samtidig definerer han diskurs slik:

En diskurs er et system for frembringelse av et sett utsagn og praksiser som, ved å innskrive seg i institusjoner og fremstå som mer eller mindre normale, er virkelighetskonstituerende for sine bærere og har en viss grad av regularitet i et sett sosiale relasjoner (Neumann 2001: 18).

Med andre ord stadfester Neumann at diskurs er «et system for frembringelse av et sett utsagn og praksiser» (Bratberg 2017: 35). Diskurs er generelt en måte å uttrykke seg om virkeligheten på. «Språk er på en måte å skape virkelighet gjennom måten vi forstår våre omgivelser på» skriver Øyvind Bratberg i sin bok *Tekstanalyse for samfunnsvitere* (Bratberg 2017: 33). Videre skriver han at disse oppfatningene vil ligge til grunn for handling. Hver av disse felles oppfatningene bygger på et sett av ideer, som både kan være av deskriptiv og normativ art. En inkluderingsdiskurs, som denne oppgaven tar for seg, vil være rotfestet i bestemte normative ideer om hva som er verdifullt å prioritere (som for eksempel et samfunn for alle), men også et sett deskriptive ideer om hva slags konsekvenser som følger av ulike valg i spenningen mellom likeverd og like muligheter (Bratberg 2017: 34). En diskurs viser med andre ord både til det konkrete som blir sagt, og til rammene for hva som er rimelig å mene og tro innenfor et gitt fellesskap (Bratberg 2017: 34).

En diskursanalyse forsøker å se på hvordan de ulike oppfatningene brytes mot hverandre gjennom språk, i tillegg til hva de fører til av sosial og politisk praksis. Det finnes mange ulike måter å foreta en diskursanalyse på, men de har alle til felles at de kombinerer analyse av tekster og ytringer med analyser av samfunnet og kulturen (Hitching, Nilsen & Veum 2011: 11). Videre skriver Hitching at man i en diskursanalyse studerer fenomener som er sosialt konstituerte, og som er så etablerte at de oppfattes som naturlige (Hitching 2011). Hennes definisjon på diskursanalyse er «en undersøkelse av forholdet mellom språk og virkelighet, der målet også er å studere hvordan mening skapes i ulike sammenhenger» (Hitching 2011). Ifølge utopiforsker Werner Christie Mathisen er diskursanalyse:

Analyse av språkbruk i en samfunnsmessig kontekst, med fokus på hvordan de ideer og begreper som produseres i denne konteksten tolker og er med på å forme den samfunnsmessige virkeligheten (Mathisen 1997: 3).

Diskursanalyse er både teori og metode. Dette forenes fordi den både viser til konkrete teknikker for kvalitativ analyse av tekst og samtidig bygger på teoretiske antagelser om språkets betydning (Bratberg 2017: 39). Denne foreningen, som Mathisen viser til, av de kognitive og normative rammene er grunnlaget for handling. Språket er plassen der disse kollektive oppfatningene skapes, opprettholdes og endres (Bratberg 2017: 39). Samtidig bærer diskursanalyse preg av å være en samfunnsanalyse, fordi den retter oppmerksomhet mot diskursens virkning. I en kritisk diskursanalyse, som oppgaven skal komme tilbake til, tar dette form av en sammenheng mellom tekst, diskursive praksiser og sosiale strukturer. Virkelighetsoppfatningen om at Norge er et inkluderende samfunn kan reproduseres gjennom språk i kongens tale og i den nye læreplanen i KRLE, men manifesterer seg gjennom praksis. Diskursanalysen vil studere denne kjeden- hvorfor uttrykkes vi som inkluderende? Og hvilke konsekvenser har disse rådende oppfatningene for måten vi innretter oss på? Sosiologen Anthony Giddens kaller det dobbel hermeneutikk, der samfunnsforskningens oppgave er å tolke mening og intensjon hos mennesker som selv tolker og forsøker å handle på grunnlag av sine omgivelser (Giddens 1987).

Denne oppgaven tar utgangspunkt i en inkluderingsdiskurs. Inkluderingsdiskurs er en form for *diskursorden*. En diskursorden omfatter alle diskursene som konkurrerer innenfor samme sosiale område. «En diskursorden betegner forskjellige diskurser, der delvist dækker samme terræn, som de konkurrerer om at inholdsudfylde på hver deres måde» (Jørgensen & Phillips

1999: 147). Med andre ord er et *samfunn for alle* et sosialt område som vil omfatte mange forskjellige diskurser, for eksempel inkludering, integrering, likeverd, like muligheter, rettferdighet osv. Meningsdannelse finnes sted i brytningene mellom disse diskursene (Bratberg 2017: 41).

Diskursanalyse kan tjene på å studere hvordan vår kollektive forståelse har endret seg over tid. Den franske idéhistorikeren Michel Foucault var foregangsmann for denne type studier og en stamfar og inspirasjonskilde for en rekke diskursanalytikere. Han gir derimot få klare retningslinjer for selve analysen. I dag er to tradisjoner ledende for diskursanalyse: post-strukturalismen og kritisk diskursanalyse. I denne oppgaven vil jeg foreta en kritisk diskursanalyse, sett opp imot teorien hos Fairclough.

2.3.1 Post-strukturalisme

I diskursanalysens faghistorie står studiet av språklige strukturer og sammenhengen mellom språk og bevissthet sentralt. Sveitsiske Ferdinand de Saussure var en av strukturalismens sentrale teoretikere. Han la grunnlaget for at språk er strukturert i mønstre eller diskurser (Bratberg 2017: 46). Strukturalismens teori er at ord eller tegn får sin betydning definert i relasjon til hverandre. Det er mønstre som endres gjennom språklige praksiser (Bratberg 2017: 46). Bratberg bruker det metaforiske begrepet *fiskegarnet* for å beskrive strukturalisme:

Fiskegarnet inneholder knuter, der hver enkelt knute er definert ut fra sin plassering vis-à-vis de andre. Det som kjennetegner poststrukturalismen er at fiskegarnet stadig rakner og sys sammen på nytt. Betydning som knytter seg til ulike ord er i glidning, og dermed endres også forholdet mellom dem (Bratberg 2017: 46).

Med andre ord gjør et slikt «fiskegarn-perspektiv» at diskurs forstås som et forsøk på å stoppe tegnenes glidning i forhold til hverandre: for å skape entydighet. Bratberg antyder derimot at diskurser alltid vil utfordres og at det ikke finnes noe endelig og avgjørende diskurs (Bratberg 2017: 46). I dag omtales denne måten å analysere diskurs på som kontinental diskursteori. Ernesto Laclau og Chantal Mouffe er særlig kjent for bidrag til denne teorien. For dem bygger definisjonen på at mening er flytende og sosialt konstruert. Språket organiserer virkeligheten omkring oss. Videre snakker de om betydningsdannelse. Betydningsdannelse handler om å fastlåse ord og tegns betydning. En rådende diskurs lykkes med dette ved å midlertidig stanse tegnenes glidning til hverandre (Bratberg 2017: 47). I en slik diskursanalyse er målet å vise hvordan det har seg at bestemte oppfatninger har fått hegemoni, altså blitt ledende. Ofte gjøres en slik kontinental diskursanalyse ved bruk av en serie analytiske begreper. Knutene i fiskegarnet, altså ordene eller tegnene i en diskurs, betegnes som *momenter*, og blant disse knutene er et *nodalpunkt* et særlig privilegert tegn som de andre organiseres i forhold til og får sin betydning ut fra (Bratberg 2017: 47). For eksempel vil forståelsen av et *samfunn for alle* være et nodalpunkt for denne oppgavens diskurs om inkludering.

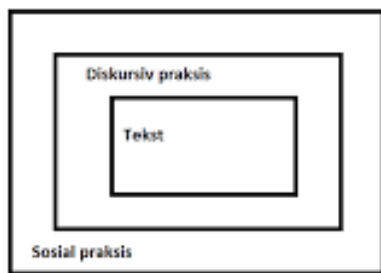
Som vi har sett er kontinental diskursteori en samlebetegnelse på ulike tilganger til at virkelighet etableres gjennom språk. Det finnes mange bidragsytere til ulike analytiske teknikker i strukturalismen. Et fellestrekk ved dem alle er ønsket om å finne hvordan erkjennelse, erfaringer og vurderinger tar form gjennom språk, og alltid med et element av vilkårlighet (Bratberg 2017: 47). Analysen skal altså prøve å besvare hvilke representasjoner av virkeligheten som er grunnlaget for at kongen talte om norske verdier. Samt hva som er

grunnlaget for at inkludering er viktig i det norske samfunn og skole. Formålet med en slik analyse vil ofte være å si oss noe om de bærende elementene i diskurs og å kartlegge brytningen mellom ulike, sameksisterende diskurser (Bratberg 2017: 48). For å få klarhet i en slik analyse, vektlegger Bratberg at man også trenger en mer samfunnsvitenskapelig forståelse av diskurs. Med det mener han at betydningstilskrivelser ikke bare handler om hva ord og tegn refererer til og hva slags strukturer de inngår i. Her viser han til at diskurs også handler om den samlede *virkelighetsoppfatningen* som munner ut av en slik prosess. I en diskurs er det konkurrerende forståelser av virkeligheten som både uttrykkes, understøttes og utfordres gjennom språk (Bratberg 2017: 48). En kontinental diskursanalyse skal da dokumentere hvordan sannhetseffekter skapes, hva som ligger til grunn for en bestemt representasjon av virkeligheten, og hvordan det har seg at denne representasjonen har fått gjennomslag i konkurranse med andre (Bratberg 2017: 48).

2.3.2 Kritisk diskursanalyse

Kritisk diskursanalyse har sine røtter i lingvistik. Selve drivkraften i kritisk diskursanalyse er den gjensidige påvirkningen mellom tekst, diskurs og sosial praksis (Bratberg 2017: 49). På et overordnet nivå forsøker en kritisk diskursanalyse å beskrive og kritisere språkbruk som tilslører problematiske samfunnsforhold (Grue 2011). Det finnes flere retninger innen kritisk diskursanalyse, men jeg vil benytte meg av Norman Faircloughs variant da han synes å ha den mest utviklede teorien og metoden innen kritisk diskursanalyse.

Ifølge professor i kvalitativ metode, Jan Grue, bygger kritisk diskursanalyse på to vitenskapelige tendenser: språk i bruk og kritisk teori. Videre uttrykker han at språk i bruk sjelden har en nøytral virkelighetsbeskrivelse, da det som regel bærer preg av en bestemt forståelse av hvordan verden er eller burde se ut. En ønsker å synliggjøre hvordan noe som i utgangspunktet oppfattes som naturlig, i virkeligheten er historisk, kulturelt og politisk betinget (Grue 2011: 112). Fairclough kaller all språkbruk for en kommunikativ handling som består av tre dimensjoner: tekst, diskursiv praksis og sosial praksis. Det er disse dimensjonene som danner grunnlaget for hans tredimensjonale modell som denne oppgaven vil bruke i analysen. Faircloughs modell er tett knyttet opp mot maktprinsippet. Jørgensen og Phillips hevder at kritisk diskursanalyse er «kritisk» fordi den er kritisk til rådene maktstrukturer, og jobber for å skape bevissthet om disse (Jørgensen & Phillips 1999: 74-76). I en kritisk diskursanalyse kan de diskursive ideologiene skape forandring, og med ideologi mener Fairclough konstruksjoner av virkeligheten som er bygget inn i diskursiv praksis (Fairclough 1992). Ideologi er tett knyttet til makt fordi noen grupper i samfunnet dominerer over andre grupper, og det påvirker hvordan ideologier skapes, og hvordan vi tenker og handler (Fairclough 2001). Diskursiv praksis kan da ses på som «et aspekt af en hegemonisk kamp, som bidrager til reproduktion og transformation af den diskursorden, den indgår i (og dermed af de eksisterende magtrelasjoner)» (Jørgensen & Phillips 1999: 88). Faircloughs diskursforståelse illustreres i den tredimensjonale modellen som analyserer forholdet mellom teksten, diskursiv praksis og sosiokulturell praksis:

FIGUR 3 FAIRCLOUGHS TREDIMENSJONALE MODELL (BRATBERG 2014: 51)

Ifølge Fairclough består en kritisk diskursanalyse av tre nivåer. Forholdet mellom tekst, diskursiv praksis og sosial praksis er preget av en gjensidig avhengighet. Bratberg forklarer dette med at språket både er *konstituerende* og *konstituert* (Bratberg 2017: 51). Det vil si at virkeligheten ikke bare er styrt av en rådende diskurs, men at forhold i omgivelsene også kan virke tilbake på den rådende diskursen.

Den første dimensjonen som analyseres er *tekst*. Tekst kan både være muntlig eller skriftlig. I analysen må man se på de tradisjonelle språkelementene som semantikk, vokabular, den grammatiske oppbyggingen av setninger og tekstopbyggingen. I tillegg må man analysere ideen bak setningsoppbyggingen, hvordan de er knyttet sammen og den overordnede strukturen i teksten. For å tydeliggjøre de språklige elementene har jeg derfor valgt å foreta en retorisk analyse av kongens tale først. Disse språklige elementene vil dermed være med på å konstruere diskursen.

Den neste dimensjonen som skal analyseres er *diskursiv praksis*. Her analyseres de bakenforliggende prosedyrene for å skape en tekst, og hvordan den forandres og ses i sammenheng med andre tekster under produksjon og konsumpsjon (Fairclough 1995: 59). Med andre ord skal jeg se på hvordan kongen bruker eksisterende diskurser og sjangre for å skape sin tale og hvordan vi mottakere gjør det samme når talen konsumeres.

Den siste dimensjonen til Fairclough er den *sosiale praksis*. Ifølge Jørgensen og Phillips er hovedmålet med kritisk diskursanalyse å finne frem til de forbindelsene som finnes mellom språk og sosial praksis (Jørgensen & Phillips 1999: 82). Den sosiale praksisen kan forholde seg til teksten på ulike nivåer: den kan involvere de mer nærliggende temaene rundt teksten, den større institusjonelle praksisen teksten er en del av eller en større innramming i form av samfunn og kultur (Fairclough 1995: 62). I analysen må altså annen relevant samfunnsteori brukes. I min diskursanalyse har jeg derfor valgt å knytte analysen til teori om inkludering.

Kritisk diskursanalyse har og, under Fairclough, et fokus på *intertekstualitet* og *interdiskursivitet*. Med *intertekstualitet* menes det at tekster bygger på tidligere tekster, og på den måten bidrar til historisk forandring og utvikling (Jørgensen & Phillips 1999: 84). *Interdiskursivitet* handler om hvordan ulike diskurser fremstår både innenfor og på tvers av ulike diskursordener (Jørgensen & Phillips 1999: 84).

Ved å bruke Faircloughs tredimensjonale modell som kritisk diskursanalyse må jeg dermed først beskrive og analysere selve språket i teksten, her kongens tale. Deretter tolkes forholdet

mellom talen og produksjonsbetingelsene som for eksempel sjangerkrav og ulike språknormer. Til slutt ser jeg på hvordan disse påvirkes opp mot de samfunnsnormene og den sosiale konteksten teksten befinner seg i.

3 INKLUDERING

For å kunne analysere kongens tale er det viktig med en definisjon av oppgavens hovedtema – inkludering. Mange blander begrepene *inkludering* og *integrering*. Varaordfører i Oslo, Kamzy Gunaratnam, definerer begrepene i sin artikkel i Aftenposten:

Integrering handler om at mennesker med ulike bakgrunner slår seg ned i et samfunn, med noen få tilpasninger og ressurser, men med den betingelsen at de kan passe inn i eksisterende strukturer, holdninger og uendret miljø.

Inkludering erkjenner derimot at mennesker med en mangfoldig bakgrunn, selv de med «spesielle behov», er en del av vårt samfunn (Gunaratnam 2015).

Videre skriver Gunaratnam at «integrering er når et barn møter på skolen; inkludering er der skolen møter barnet». Dette bunner i de grunnleggende menneskerettigheter, å støtte den sårbare og å sikre rettigheter for alle mennesker (Gunaratnam 2015).

I følge Statlig spesialpedagogisk tjeneste er inkludering «at alle hører til og tar del i læringsfellesskapet i barnehage, skole og arbeidsliv» (Statped). Inkludering er et komplekst begrep, som kan forstås på ulike måter. Da denne oppgaven skal se på den nye læreplanen i KRLE vil jeg bruke en pedagogisk definisjon på inkludering. Doktorgradsstipendiat, Mirjam Harkestad Olsen, deler inkluderingsbegrepet i to ytterpunkter i sin artikkel til det fagligpedagogiske tidsskriftet *Bedre skole*. Hun mener inkludering kan sees fra et utenfraperspektiv ved å se på intensjonene for inkludering i styringsdokumenter, og det kan sees i innenfraperspektiv der fokuset er på elevers fortelling (Olsen 2010). I og med at den nye læreplanen i KRLE ikke trer i kraft før 2020 vil det være vanskelig å høre elevers synspunkter. Denne oppgaven vil derfor, først og fremst, se på inkludering i et utenfraperspektiv. Inkludering defineres av *Det Norske Akademis Ordbok* som «å ta med som del av noe» (naob.no).

Læringsmiljøsenteret ved Universitetet i Stavanger forklarer inkludering som en deltagelse i skolens læringsfellesskap sammen med alle de andre elevene. Dette innebærer at alle opplever sosial tilhørighet og sosialt fellesskap med jevnaldrende, samtidig som opplæringen er tilpasset evner og behov slik at eleven utvikler seg både menneskelig og faglig (Læringsmiljøsenteret 2017).

I analysen vil inkludering i hovedsak ha et utenfraperspektiv og bygge på definisjonene «å ta med som del av noe» og Gunaratnams definisjon der inkludering erkjenner at mennesker med en mangfoldig bakgrunn, selv de med «spesielle behov», er en del av vårt samfunn.

3.1 Inkludering i skolen

Salamancaerklæringen i 1994 gjorde alvor av inkluderingsbegrepet. Denne erklæringen var et resultat av en verdenskonferanse arrangert av UNESCO i Salamanca og hadde inkludering som tema (Vislie 2003). I årene etter preget begrepet «En skole for alle» den norske skolepolitikken (Haug 2014).

Inkludering blir brukt i arbeidslivet og i forbindelse med fritidsaktiviteter. I norsk skolehistorie har det vært en sammenheng mellom spesialundervisning og inkludering (Thuen 2008). Her knyttes integreringsbegrepet tett til inkludering, da det har vært knyttet til å få barn med ulike særskilte behov innlemmet i fellesskolen. Dette gjelder blant annet funksjonshemmede, innvandrere og barn med adferds eller kognitive utfordringer. I skolesammenheng omfatter inkluderingsbegrepet ulike prinsipper for muligheter, læring og likeverd. Ifølge professor Terje Ogden er inkludering som prinsipp knyttet til lokal tilhørighet og likeverdighet (Ogden 2004). Persson og Persson uttrykker derimot at inkludering ikke først og fremst handler om en fysisk plassering, men intensjoner om et bedre samfunn. Denne forståelsen er basert på Len Bartons beskrivelse av hvordan inkludering bør forstås: «Inclusive education is about responding to diversity; it is about listening to unfamiliar voices, being open, empowering all members and about celebrating «difference» in dignified ways» (Len Barton i Persson & Persson 2012: 19). Inkludering innebærer altså at man skal godta at mennesker er ulike og at man skal se på det som en styrke. Videre er inkludering tett knyttet til demokrati. Strømstad, Nes og Skogen snakker om tre demokratiske prosesser i forbindelse med inkludering i skolen (Strømstad, Nes og Skogen 2004):

- Arbeidet mot en inkluderende skole der alle som er berørt får delta.
- Et levende demokrati vil være en del av både kulturen og praksisen ved skolen.
- Den inkluderende skolen er et ledd i en prosess mot et mer inkluderende samfunn.

Demokratiet handler her om at alles stemmer skal bli hørt. Det innebærer trygge og aksepterende samarbeidsfellesskap, en åpen og inkluderende kultur, og et samfunn der mangfoldet blir akseptert, verdsatt og sett på som en berikelse (Strømstad 2004). For å se på inkluderingsdiskurser i kongens tale og den nye læreplanen i KRLE, må ikke inkludering bare ses i lys av det formelle, men også av tilhørernes opplevelse. Inkludering vil for mange henge sammen med deres følelse av aksept, verdsettelse og sosial tilhørighet i et fellesskap (Veland 2011).

3.2 Inkluderingsdiskurs

Jeg har som nevnt valgt å avgrense oppgaven til en diskursorden, en inkluderingsdiskurs. Inkludering er viktig i det norske samfunnet og den norske skolen. For å kunne argumentere for politiske, ideologiske og sosiale konsekvenser av diskursiv praksis, er det nødvendig å ha med et kapittel om samfunnsvitenskapelig teori om inkludering. Neumann poengterer at man må ha en viss kulturell kompetanse før man går i gang med en diskursanalyse (Neumann 2001: 50). Jeg skal studere hvordan inkludering kommer til uttrykk i kongens tale fra hagefesten og i den nye læreplanen i KRLE. Jeg må derfor undersøke hvilken forståelse av inkludering som finnes i talen og læreplanen. For å finne denne forståelsen må jeg ha

kunnskap om hvilke vitenskapelige syn som eksisterer. Jeg har også valgt å se på inkludering i Norge i et historisk perspektiv.

3.2.1 Utvikling av inkludering i det norske samfunn og skole

Her vil jeg forsøke å fremstille en kort, lineær og historisk utvikling av inkluderingsbegrepet i det norske samfunn. Grunnet oppgavens omfang har jeg ikke mulighet til å gå i dybden av den historiske utviklingen. Det er allikevel viktig å få frem at det norske samfunnet alltid har blitt påvirket av ulike strømninger og kulturtradisjoner. I dag, der befolkningen i Norge er mer sammensatt enn noen gang og verden står tettere sammen, er språkkunnskaper og kulturforståelse stadig viktigere. Skolen skal støtte denne utviklingen slik at den norske befolkning skal kunne delta i mangfoldet og ha åpne dører mot verden og framtiden (Regjeringen 2017).

Disse verdiene har ikke alltid vært like rådende. Selv om grunnloven som ble vedtatt på Eidsvoll i 1814 ble sett på som fremtidsrettet og liberal, gjaldt ikke rettighetene for alle. Noen grupper fikk ikke adgang til landet, for eksempel jøder, munkeordener og jesuitter. Etter over fire hundre år i union med Danmark, ønsket Norge sin egen identitet. Denne identiteten skulle konstrueres gjennom blant annet historie, språk og historiefortelling (Drefvelin 2014). Historieprofessor Øystein Sørensen ved Universitetet i Oslo kaller en slik søken etter felles kultur for kulturnasjonalisme (Drefvelin 2014).

Det er mange grunner til utviklingen av Norge slik vi kjenner det i dag. Fra 1884 var Norge et parlamentarisk demokrati, det vil si at det norske folk kunne stemme (først i 1913 fikk kvinner stemmerett). Etter hvert utvikles velferdsstaten som sørger for at det offentlige har hovedansvaret for å sikre alle innbyggerne grunnleggende goder – som skolegang, helsevesen og en inntekt i form av trygd eller sosialstøtte – dersom man ikke kan jobbe. Med velferdsstaten bidrar alle innbyggerne til fellesskapet gjennom å betale skatt og avgifter. Fra 1960-årene startet utvinningen av petroleum som har bidratt til at Norge i dag står sterkt økonomisk. På nettsiden «Ny-i-Norge» får man en enkel innføring av Norge fra offentlige etater. Der står det blant annet at demokrati, gode velferdsordninger og et høyt nivå for levestandard er viktige trekk ved det norske samfunnet (nyinorge.no). Videre står det at politisk demokrati, likestilling, likeverd, åndsfrihet, toleranse, respekt, solidaritet og aktiv deltagelse i samfunnet er verdier som står sterkt i Norge. Dette er verdier som kan være med på å fremme inkludering.

I skolesammenheng ble inkluderingsbegrepet først nevnt i forarbeidene til L 97 (Garm 2001). L97 var en grunnskolereform og endring av læreplanverk som ble iverksatt i 1997. Under overordnet del av det nye læreplanverket står det at skolen skal «gi elevene historisk og kulturell innsikt og forankring, og bidra til at hver elev kan ivareta og utvikle sin identitet i et inkluderende og mangfoldig fellesskap» (Udir). Videre står det at det er verdiene og tradisjonene i Norge som bidrar til å samle folket. Her vises det til den kristne og humanistiske arven som har spilt en sentral rolle for utviklingen av vårt demokrati. Forsker Thomas Nordahl står fast ved at «en inkluderende skole gir et inkluderende samfunn» (Holterman 2018). Med det mener han at vi får et inkluderende samfunn hvis skolen gir et inkluderende opplæringstilbud uavhengig av evner og forutsetninger. Når det gjelder

inkluderende opplæring vektlegger utdanningsprofessorene Mel Ainscow og Susie Miles fire momenter (Ainscow & Miles 2008: 20):

1. inkludering omhandler alle barn og unge i skolen
2. inkludering handler om tilstedeværelse, deltakelse og måloppnåelse
3. inkludering og ekskludering henger sammen på den måte at inkludering aktivt skal bekjempe ekskludering
4. inkludering er en evigvarende prosess.

Videre argumenterer de for at læreren er kilden til gode og inkluderende former for opplæring. Lærerens holdninger og handlinger er altså med på å prege elevenes læringsmiljø. Denne oppgaven skal ikke studere hvordan inkludering skjer i praksis i den norske skolen. Begreper som tilpasset opplæring og differensiering vil det derfor ikke redegjøres for. Som nevnt tidligere, vil oppgaven se på inkludering i et utenfraperspektiv i studiet av den nye læreplanen i KRLE. Det er allikevel verdt å nevne at læreren har en betydningsfull rolle i arbeidet med en inkluderende skole og et inkluderende samfunn.

3.2.2 Inkludering i den nye læreplanen i KRLE

Haug påpeker at det på et overordnet nivå er stor politisk og ideologisk oppslutning omkring inkludering i skolen (Haug 2014). Som nevnt skal alle læreplanene i grunnskolen og videregående skole fornyes og tas i bruk fra 2020. Fornyelsen skyldes blant annet samfunnets utvikling, samt ønsket om mer dybdelæring og sammenheng mellom fagene (Udir). Det vil bli en ny overordnet del som skal erstatte den generelle delen i dagens læreplanverk. Denne nye overordnede delen, som er fastsatt av Kunnskapsdepartementet, beskriver hvilke verdier og prinsipper grunnopplæringen bygger på. I tillegg skal tre tverrfaglige og samfunnsaktuelle temaer prioriteres i alle fag: demokrati og medborgerskap, bærekraftig utvikling, folkehelse og livsmestring.

Da denne oppgaven omhandler inkludering vil jeg nå se på hvordan inkludering kommer til uttrykk i den nye læreplanen i KRLE. Under kapittelet om diskursteori så vi at denne oppgaven vil fokusere på en diskursorden, nemlig inkluderingsdiskursen. Ved umiddelbar lesing av overordnet del og den nye læreplanen i KRLE er ikke inkludering nevnt så ofte som en først skulle trodd. Dette synes noe overraskende da vi har sett at Norge forpliktet seg til å vektlegge en inkluderende skole gjennom Salamancaerklæringen. Et av få steder inkludering nevnes eksplisitt er i den nye overordnede delen under punktet om «prinsippet for skolens praksis». Der står det om «et inkluderende læringsmiljø» der «skolen skal utvikle inkluderende fellesskap som fremmer helse, trivsel og læring for alle» (Regjeringen). Med det menes trygge læringsmiljøer der mangfold anerkjennes som en ressurs. Skolen skal lære elevene å utvise dømmekraft når de ytrer seg om andre, og sørge for at de lærer å samhandle på forsvarlig vis i ulike sammenhenger. Videre skal de lære å respektere forskjellighet og forstå at alle har en plass i fellesskapet. Innen dette prinsippet dukker det opp flere begreper som kan relateres til begrepet inkludering.

Min analyse går ut på å undersøke ulike inkluderingsdiskurser som finnes i læreplanen, både eksplisitt og implisitt. Det finnes mange ord som ofte brukes sammen med begrepet inkludering, eller som uttrykker budskap som gjerne kobles til inkluderingsteorien eller

forskning om inkludering. I og med at ordet inkludering ikke kommer så ofte eksplisitt frem i læreplanen, har jeg laget en liste som viser hvordan inkludering kommer til uttrykk gjennom andre implisitte utsagn. Ordene som implisitt uttrykker inkludering er knyttet til samfunnsvitenskapelig teori og er hentet fra Kristin Forlands masteroppgave om «fremtidens skole og inkludering» da disse syntes verdifulle. Begrepene som er knyttet til inkludering som omtales i læreplanen er: demokrati, deltakelse, samhandling, fellesskap, tilpasset (opplæring), mangfold, læringsmiljø, alle (elever/barn), medborgerskap og medvirkning (Forland 2016: 44). I tillegg vil jeg legge til respekt, likeverd og likestilling da det er, i mine øyne, begreper som også knyttes til inkludering.

INKLUDERING I DEN OVERORDNEDE DELEN AV LÆREPLANEN

Den overordnede delen av læreplanverket er grunnlaget for skolen sitt samfunnsoppdrag, og bygger på formålsparagrafen i opplæringsloven. Den første generelle delen av læreplanen ble fastsatt av regjeringen i 1993. Mye har endret seg siden den gang. 1. september 2017 ble det, ved kongelig resolusjon, fastsatt et navneskifte og en utdyping og utvikling i skolens verdier og grunnopplæring – derav den overordnede delen av læreplanen. I takt med fagfornyelsen av læreplanene vil også overordnet del utvikles. Da den ikke er ferdig utviklet vil jeg se på den overordnede delen slik den ble fastsatt september 2017.

Denne overordnede delen av læreplanen er grunnlaget for hva elevene skal lære og utdyper verdiene i skolen. Den fungerer som et felles verdidokument for norsk opplæring i læreplanene. På grunnlag av dette verdigrunnlaget vil den bli studert her, i tillegg til den nye læreplanen i KRLE. Opplæringslovens formålsparagraf § 1-1 er vedlagt oppgaven da den ligger til grunn for den overordnede delen av læreplanen. I formålsparagrafen uttrykkes ikke ordet inkludering eksplisitt, men det finnes andre begreper som er knyttet til inkludering. Blant annet likeverd, mangfold, demokrati, likestilling, deltakelse, medvirkning og fellesskap. Jeg har lyst til å trekke frem et viktig punkt i formålsparagrafen som sier:

Opplæringa skal fremje demokrati, likestilling og vitskapleg tenkjemåte. Elevane og lærlingane skal utvikle kunnskap, dugleik og holdningar for å kunne meistre livane sine og for å kunne delta i arbeid og fellesskap i samfunnet (Opplæringsloven §1-1).

I skolen lærer elevene holdninger for å delta i demokratiet og bidra til samfunnets fellesskap. Formålsparagrafen uttrykker altså verdier som samler Norge som samfunn (Regjeringen 2017). Videre uttrykkes det i overordnet del av læreplanen at verdiene bygger på kristen og humanistisk arv og tradisjon, samt at de kommer til uttrykk i ulike religioner og livssyn, og at de er forankret i menneskerettighetene.

Videre uttrykker formålsparagrafen at menneskeverdet skal legges til grunn for opplæringen og hele virksomheten (Regjeringen 2017). Det poengteres i den overordnede delen av læreplanen at alle mennesker er like mye verdt og den viser til menneskerettighetene. Menneskerettighetene står sterkt i det norske samfunnet og den norske skolen, og er en viktig del av fundamentet for rettstaten. Menneskerettighetene har sitt grunnlag i menneskeverdet og bygger på universelle verdier som gjelder for alle uansett hvem de er, hvor de kommer fra, og hvor de befinner seg. Skolen skal formidle kunnskap og fremme holdninger som sikrer disse

verdiene. Thomas Nordahls uttalelse der «en inkluderende skole gir et inkluderende samfunn» (Holterman 2018) passer godt med målene i den overordnede delen av læreplanene. Skolens ansvar og lærernes påvirkning for elevenes danning og holdninger er derfor betydningsfull og reell. Det er som psykiateren Carl Jung uttrykker det i sitt ordtak «you are what you do». I nyere tid har uttrykket for øvrig blitt modernisert og fått mye oppmerksomhet i den populære norske ungdomsserien *SKAM* med «man er det man gjør».

Jeg har redegjort for begreper som kan sees på som andre former eller bidragsytere til inkludering. Mangfold er et av disse. I formålsparagrafen står det at «skolen skal gi elevene historisk og kulturell innsikt og forankring, og bidra til at hver elev kan ivareta og utvikle sin identitet i et inkluderende og mangfoldig fellesskap» (Opplæringsloven §1-1). Elevene skal altså lære om verdiene og tradisjonene som bidrar til å samle menneskene i Norge. De skal få innsikt i hvordan man lever sammen med ulike perspektiver, holdninger og livsanskuelser. Disse erfaringene elevene får i møte med ulike kulturuttrykk og tradisjoner, bidrar til å forme deres identitet (Regjeringen 2017). Med andre ord kan man si at inkludering bidrar til å forme elevenes identitet.

I formålsparagrafen står det at «Skolen skal gi elevene mulighet til å medvirke og til å lære hva demokrati betyr i praksis» (Opplæringsloven § 1-1). Som nevnt tidligere synes begrepene medvirkning og demokrati å være former for inkludering. Demokrati i praksis innebærer å delta i samfunnet og å respektere grunnleggende demokratiske verdier som gjensidig respekt, toleranse, den enkeltes tros- og ytringsfrihet og frie valg (Regjeringen). Med medvirkning legger opplæringsloven vekt på at elevene har innflytelse i skolehverdagen og kan påvirke det som angår dem. Gjennom en slik medvirkning får de erfaring med demokratisk deltakelse.

INKLUDERING I TVERRFAGLIGE TEMAER

Som tidligere nevnt vil fagfornyelsen også inneholde tverrfaglige temaer som skal gjelde i alle fag. I den nye overordnede delen av læreplanene står det at «Skolen skal legge til rette for læring innenfor de tre tverrfaglige temaene folkehelse og livsmestring, demokrati og medborgerskap, og bærekraftig utvikling» (Udir). Temaene bygger på aktuelle samfunnsutfordringer som krever engasjement og innsats fra enkeltmennesker og fellesskapet i lokalsamfunnet, nasjonalt og globalt. Målene for hva elevene skal lære innenfor temaene uttrykkes i kompetansemål for fag, der det er relevant.

Da denne oppgaven ser etter hvordan inkludering kommer til uttrykk i læreplanen holder jeg meg til å se på det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap da det er mest relevant for oppgaven. Temaet skal gi elevene kunnskap om demokratiets forutsetninger, verdier og spilleregler, og gjøre dem i stand til å delta i demokratiske prosesser (Regjeringen 2017). Målet med temaet er å hjelpe elevene til å bli aktive medborgere slik at de kan delta i utviklingen av demokratiet i Norge. Opplæringen skal gi elevene forståelse for sammenhengen mellom demokrati og sentrale menneskerettigheter som ytringsfrihet, stemmerett og organisasjonsfrihet. Dette er relevant for et inkluderende samfunn. Gjennom arbeidet med temaet skal elevene lære hvorfor demokratiet ikke kan tas for gitt, og at det må

utvikles og vedlikeholdes. På lik linje kan man også si at Norge som et inkluderende samfunn må vedlikeholdes og utvikles, slik at begrepet praktiseres av flest mulig.

INKLUDERING I DEN NYE LÆREPLANEN I KRLE

De nye læreplanene skal fastsettes av Kunnskapsdepartementet høsten 2019 og tas i bruk fra skolestart 2020. Det har tatt lang tid å utforme de nye læreplanene. I de nye læreplanene blir «hovedemner» endret til «kjerneelementer». Kjerneelementene er det viktigste elevene skal lære i hvert fag. «Det er begreper, kunnskapsområder, tenkemåter, metoder og uttrykksformer i faget» (Udir). En gruppe av 100 lærere, pedagoger og andre fagfolk jobbet sammen med Utdanningsdirektoratet for utviklingen av kjerneelementene. I juni 2018 ble de fastsatt av Kunnskapsdepartementet.

Den viktigste endringen i faget KRLE er den tematiske oppbyggingen. Der det før ble tatt utgangspunkt i verdensreligionene, vil fagfornyelsen heller bygge opp faget tematisk med vekt på at elevene skal utforske og forstå. En ønsker en endring der man vektet faktainnholdet mindre enn i dag. Utdanningsdirektoratet begrunner det i at en grundig og bred religionsforståelse er viktigere enn at alle elever sitter inne med akkurat samme faktakunnskap om enkeltreligioner.

KRLE har gjennom historien gått igjennom radikale navneendringer. Fra Kristendoms-kunnskap, til KRL (Kristendoms- religions og livssynskunnskap), til RLE (Religion, livssyn og etikk), før det i 2015 skapte furore da det ble endret til KRLE (Kristendom, religion, livssyn og etikk). K-en i KRLE vektlegger en egen kategori og tyngde for kristendommen. Dette kommer til uttrykk i kompetansemålene ved at der elevene skal lære om ulike religioner, nevnes kristendom eksplisitt og med eget punkt. Siden 2015 skal derfor kristendoms-kunnskap utgjøre om lag halvparten av undervisningstiden i KRLE. Dette vil bestå også i fagfornyelsen. Opplæringen skal fortsatt være objektiv, kritisk og pluralistisk.

I KRLE skal man lære om hvordan religioner og livssyn er viktige for mange mennesker. I kompetansemålene legges det vekt på eksistensielle spørsmål. Det kan for eksempel handle om verdivalg, identitet, fysisk og psykisk helse, klodens framtid, dyrevelferd, livskriser og mestring av hverdagen (Udir).

I fagfornyelsen blir det lagt vekt på etikkdelen av faget. Det poengteres at elevene skal opparbeide seg mangfoldskompetanse, samt lære å se andres perspektiver og håndtere uenigheter. Innen etikkdelen vil også de tverrfaglige temaene legges inn. Disse punktene er interessante for hvordan inkludering kommer til uttrykk og vektlegges. Filosofihistorie vil for øvrig få mindre betydning, til fordel for filosofisk og etisk refleksjon.

I forbindelse med fornyelsen ble det sendt ut høring av de foreslåtte nye læreplanene. Høring er en ordning for innhenting av synspunkter i forbindelse med behandling av saker i offentlig forvaltning før vedtak fattes (Gisle 2018). Lærere og skoleledere har blant annet kunne uttale seg i høringen. Utdanningsdirektoratet har mottatt 450 svar på høringsdokumentene i KRLE fra ulike instanser, som blant annet fylkeskommune, kommune, organisasjoner, universiteter, lærere og skoleansatte, samt privatpersoner. Høringen av læreplanene ble lukket 18. juni

2019. Det synes noe risikabelt å legge frem disse eksemplene da læreplanen ikke er ferdig vedtatt og det er dermed usikkert om innspillene blir vektlagt. Denne oppgaven vil derfor ta utgangspunkt i forslaget til den nye læreplanen i KRLE som ble sendt ut til høring, og på grunn av oppgavens omfang vil ikke høringsdokumentene utdypes.

Læreplanens kjerneelementer

I forslaget til den nye læreplanen i KRLE omhandler faget å gi elevene grunnlag for å forstå seg selv, andre og verden rundt seg. Kunnskap om ulike religioner og livssyn gir elevene evne til å leve i og med mangfold i hverdags-, samfunns- og arbeidslivet. KRLE gir elevene kompetanse til å svare på etiske utfordringer i ulike sammenhenger (Høring Udir 2019). Hovedtemaer har blitt til kjerneelementer, der kjerneelementene får frem det mest betydningsfulle innholdet i faget og beskriver det elevene må lære for å mestre og anvende faget. Kjerneelementene i KRLE blir:

- Kjennskap til religioner og livssyn
- Utforsking av religioner og livssyn med ulike metoder
- Utforsking av eksistensielle spørsmål og svar
- Kunne ta andres perspektiv
- Etisk refleksjon

Denne oppgaven vil ikke gå inn på alle kjerneelementene da det ikke er relevant for oppgaven. Det er allikevel viktig å poengtere at kjerneelementene *kjennskap til religioner og livssyn* samt *utforsking av religioner og livssyn med ulike metoder* fremmer læring om mangfold, som er et viktig begrep for inkludering. I kjerneelementet der elevene skal *kunne ta andres perspektiv* jobbes det for å utvikle elevenes egne synspunkter og holdninger i møte med andre, gjennom innenfra- og utenfraperspektiver og gjennom dialog og refleksjon over likheter og forskjeller (Høring Udir 2019). På den måten skal KRLE-faget bidra til at elevene utvikler interesse og respekt for hverandre uavhengig av kulturell, sosial, religiøs eller livssynsmessig bakgrunn. Videre poengterer kjerneelementene igjen at elevene skal utvikle mangfoldskompetanse. I tillegg inngår samiske perspektiver og temaer knyttet til kjønn og funksjonsevne. Med referanse til Forlands liste over implisitte utsagn av inkludering, kan ordene respekt og mangfoldskompetanse implisitt uttrykke inkludering i en samfunnsvitenskapelig teori (Forland 2016: 44). I det siste kjerneelementet *etisk refleksjon* skal elevene lære seg å håndtere store og små spørsmål, konflikter og utfordringer med betydning for skolesamfunnet, hverdagslivet og det globale samfunnet. Dette med hjelp av egen erfaringsbakgrunn, evne til innlevelse og ulike etiske modeller og begreper. Under dette kjerneelementet uttrykkes ikke inkludering hverken eksplisitt eller implisitt. Jeg synes allikevel det er verdt å nevne da etisk refleksjon kan være med på å se utfordringer og dilemmaer med andre briller, som kan skape forståelse og vise respekt for mangfoldet vi lever i.

Læreplanens verdier og prinsipper

I forslaget til den nye læreplanen i KRLE er *verdier og prinsipper* et eget punkt. I KRLE vil verdier utforskes på bakgrunn av religiøse og filosofiske tradisjoner og ideer. På denne måten blir elevene kjent med verdiene som skolen og samfunnet bygger på, og hvordan de er forankret i ulike religioner og livssyn (Høring Udir 2019). Videre står det i samme punkt at kunnskap om religioner, livssyn og etikk lokalt og globalt bidrar til forståelse av mangfold, identitet og endring. Faget skal være en øvelse i å leve med uenighet og forskjellighet. I tillegg gir faget elevene kunnskap om menneskerettighetene og bevissthet om menneskeverdet som grunnleggende verdi, og det legger til rette for demokratisk medvirkning (Høring Udir 2019). Her, i punktet om læreplanens verdier og prinsipper, uttrykkes inkludering i flere implisitte utsagn. Mangfold er igjen nevnt, men også demokrati, medvirkning og menneskeverd. Tidligere har vi sett ulike definisjoner på inkludering. Inkludering defineres av *Det Norske Akademis Ordbok* som «å ta med som del av noe» (naob.no). Varaordfører i Oslo, Kamzy Gunaratnam, definerer inkludering som «at alle mennesker, selv de med spesielle behov og mangfoldig bakgrunn er en del av vårt samfunn» (Gunaratnam 2015). Det at KRLE-faget skal være en øvelse i å leve med uenighet og forskjellighet, er ut ifra definisjonen en øvelse i inkludering.

Læreplanens kompetansemål

Kompetansemål ble innført med Kunnskapsløftet i 2006, og er definerte mål for elevenes læring i læreplanene (Sandvik 2016). Målene er definert på trinn i grunnskolen, henholdsvis 4., 7. og 10. trinn. I videregående skole er målene definert etter hvert trinn og hvert fag. Denne oppgaven vil ta for seg kompetansemålene på 10. trinn på grunn av fokuset på KRLE-faget i grunnskolen, ikke Religion og Etikk faget på videregående.

Antall kompetansemål i den nye læreplanen i KRLE er kraftig nedjustert i forhold til den nåværende læreplanen. I den nåværende læreplanen er kompetansemålene delt inn under hovedemnene kristendom, jødedom, islam, hinduisme, buddhisme, livssyn og filosofi og etikk. Under disse er det hele 54 kompetansemål. I den nye læreplanen fjernes hovedemnene og kompetansemålene nedjusteres til kun 11 mål. Som nevnt tidligere skyldes dette et større fokus på å utforske og å forstå enn faktainnhold. En grundig og bred religionsforståelse er viktigere enn at alle elever sitter inne med akkurat samme faktakunnskap og historiekunnskap om enkeltreligionene» (Høring Udir 2019). Det er fristende å sammenligne hvordan inkludering kommer til uttrykk i den nåværende læreplanen kontra den nye læreplanen, men det er ikke hensiktsmessig for denne oppgavens studie. Kompetansemålene etter 10. trinn i forslaget til ny læreplan i KRLE er at eleven skal kunne:

- utforske og presentere sentrale trekk ved kristendom og andre religions- og livssynstradisjoner og deres utbredelse
- utforske og presentere religiøse praksiser utenfor etablerte religionssamfunn
- gjøre rede for og reflektere over samenes og andre urfolks religions- og livssynstradisjoner
- bruke og drøfte fagbegreper om religioner og livssyn
- sammenligne og vurdere kritisk ulike kilder til kunnskap om religioner og livssyn
- gjøre rede for og reflektere over ulike syn på kjønn, seksualitet og seksualetikk i kristendom og andre religioner og livssyn

- utforske og presentere hvordan elementer fra kristendom og andre religioner og livssyn kommer til uttrykk i populærkulturen
- utforske andres perspektiv og håndtere uenighet og meningsbrytning
- reflektere over eksistensielle spørsmål knyttet til det å vokse opp og leve i et mangfoldig og globalt samfunn
- identifisere og drøfte etiske problemstillinger knyttet til ulike former for kommunikasjon
- identifisere og drøfte aktuelle etiske problemstillinger knyttet til menneskerettigheter, bærekraft og fattigdom

Som tidligere nevnt er ikke inkludering i ordets rette forstand nevnt en eneste gang i kompetansemålene. Ordet *mangfold* dukker igjen opp, her i kompetansemålet som sier at elevene skal kunne «reflektere over eksistensielle spørsmål knyttet til det å vokse opp og leve i et mangfoldig og globalt samfunn» (Høring Udir 2019). Ut ifra Forlands begrepsliste er mangfold et ord som implisitt kan uttrykke inkludering. Dette er det eneste ordet i kompetansemålene som implisitt uttrykker inkludering. Jeg ønsker allikevel å trekke frem to andre kompetansemål som, i mine øyne, kan bidra til å utvikle inkluderende egenskaper. Det ene er at eleven etter 10. trinn skal kunne «utforske andres perspektiv og håndtere uenighet og meningsbrytning». Det å kunne se ting fra et annet perspektiv og håndtere uenighet er en del av definisjonene på inkludering. For som oppgaven uttrykte under læreplanens punkt om verdier og prinsipper skal KRLE-faget være en øvelse i å leve med uenighet og forskjellighet. Og «alle mennesker skal være en del av vårt samfunn», sa Gunaratnam om inkludering (2015). Det å utforske andres perspektiv og håndtere forskjellighet kan dermed være en øvelse i inkludering.

Det andre kompetansemålet etter 10. trinn jeg ønsker å trekke frem er at elevene skal kunne «identifisere og drøfte aktuelle etiske problemstillinger knyttet til menneskerettigheter, bærekraft og fattigdom». Ordet *menneskerettigheter* dukker også opp i det tverrfaglige temaet *demokrati og medborgerskap*. Temaet som gjelder i alle fag, skal blant annet gi elevene forståelse for sammenhengen mellom demokrati og sentrale menneskerettigheter som ytringsfrihet, stemmerett og organisasjonsfrihet. Ved å studere etiske problemstillinger knyttet til menneskerettigheter vil eleven bli kjent med flere begreper som kan uttrykke former for inkludering, for eksempel demokrati, medborgerskap og deltakelse.

Menneskerettighetserklæringen ble vedtatt av FNs generalforsamling i 1948 og består av 30 artikler. Menneskerettighetene har sitt grunnlag i menneskeverdet og bygger på universelle verdier som gjelder for alle uansett hvem de er, hvor de kommer fra, og hvor de befinner seg. Grunnet oppgavens omfang vil ikke menneskerettighetserklæringen gjennomgå ytterligere. Det poengteres allikevel at menneskerettighetene er viktige i den nye overordnede delen av læreplanene. Elevene i den norske grunnskolen skal altså lære om menneskerettighetene og dens påvirkning i det norske samfunnet.

Videre i den nye læreplanen i KRLE står det om undervisvurdering, standpunktvurdering og eksamensordning. Dette ligger utenfor denne oppgavens omfang.

4 HVORFOR ANALYSERE KONGENS TALE I FORBINDELSE MED NY LÆREPLAN I KRLE?

Hovedtemaet for denne oppgaven er inkludering. Oppgaven ønsker å undersøke hvordan inkludering kommer til uttrykk i kongens tale og i den nye læreplanen i KRLE som trer i kraft 2020. I teorien har jeg sett på hvordan inkludering uttrykkes eksplisitt og implisitt i den nye læreplanen. I analysen vil jeg identifisere hvilke diskurser om inkludering som finnes i kongens tale, for så å se på relasjonen mellom betydningene av inkludering i talen og læreplanen. Jeg ønsker å starte med en retorisk analyse for å se på de språklige midlene som benyttes for å fremme kongens holdninger til inkludering. Den retoriske analysen vil forenes med diskursanalysen for å gjøre analysen mer håndgripelig. Mens retorikkanalysen studerer virkningsfull kommunikasjon av kongens synspunkter, forutsetter diskursanalysen at oppfatningen er kollektiv og formes gjennom språk. Gjennom en forening av disse analysene kan man synliggjøre diskursene gjennom taler og debatt (Bratberg 2017: 159).

KRLE-faget har siden kunnskapsløftet i 2006 vært et allmenndannende fag som blant annet skal bidra med evne til respekt for religiøse verdier, menneskerettighetene og menneskerettighetenes etiske grunnlag (Udir). Et av hovedområdene i faget i den nåværende læreplanen er filosofi og etikk. Her står det at elevene skal lære om holdninger og aktuelle etiske problemstillinger i barn og unges liv, i lokalsamfunnet og i den globale verden. Da kongen generelt er kjent for sine inkluderende holdninger, synes jeg det er interessant å undersøke om den nye læreplanen gjenspeiler Norges statsoverhodes inkluderingsuttrykk.

5 RETORISK ANALYSE

Som oppgaven har redegjort for i teoridelen handlet retorikk opprinnelig om talekunst (Kjeldsen 2014: 11). Den retoriske kunsten er, som vi har sett ifølge Aristoteles, evnen til i enhver sak å se hvilke muligheter vi har til å overtale (Kjeldsen 2006: 32). Denne retoriske analysen vil derfor se på kongens talekunst i talen fra hageselskapet 1. september 2016. Dette vil være et nyttig redskap i den kritiske diskursanalysen, som senere skal foretas.

5.1 Ethos – Overbeviser kongen?

Aristoteles deler de retoriske bevismidlene inn i tre: *ethos*, *pathos* og *logos*. Ethos er talerens karakter som skaper overbevisning. Taleren konstruerer sin ethos gjennom de retoriske valgene han gjør og gjennom de synspunkter og argumenter han velger (Kjeldsen 2006: 117). Avsenderens holdninger blir da synlige og viser hans troverdighet. Mange har tiltro til kongen og at det han sier er sant- «Kongen har gode holdninger» (Wilhelmsen2016). I kongens tale fra hagefesten appellerte kongen med stor troverdighet – vi tror på det kongen sier.

Vi har sett at Kjeldsen skiller mellom tre former for ethos: innledet, avledet og endelig ethos (Kjeldsen 2006: 125). *Innledende ethos* er den oppfatning mottakeren har av taleren *før* han begynner å tale. Innledende ethos er derfor en form for et ikke-retorisk virkemiddel. Den er i stedet en forutsetning for den retoriske ethos taleren skaper under sin tale (Kjeldsen 2006: 125). Psykiater Wilhelmsen mener kongen er kjent for gode holdninger, men kongens troverdighet kan allikevel bearbeides gjennom hans fremtreden. Kjeldsen sier at høy

innledende ethos øker sannsynligheten for læring og for påvirkning av holdninger. Dette fordi vi gjerne lytter til og vier større oppmerksomhet til personer vi mener har høy ethos, selv om vi ikke selv har valgt å lytte til dem (Kjeldsen 2006: 127). Uansett tilknytning, var mottakerne av kongens tale fra hageselskapet kjent med taleren. Kongen hadde 1. september 2016 vært konge i Norge 25 år og hadde med dette en innledende ethos.

Videre, i den *avledete ethos*, ser man på hva en avsender tildeles *under* sin tale. Den avledede ethos gis på bakgrunn av tilhørernes oppfatning av talerens retoriske valg og handlinger (Kjeldsen 2006: 128). Disse valgene finner sted i de retoriske forarbeidsfasene, for eksempel gjennom temaene og emnene taleren velger å tale om, og gjennom argumentene han benytter for å vinne tilslutning. Tema for Kongens tale er inkludering og hva som *er* Norge. Temaet er noe som favner oppmerksomheten til publikum da mange kan kjenne seg igjen i kongens beskrivelse av Norge. Dette skaper troverdighet. I tillegg til at kongens *inventio*, altså tema, av talen skaper troverdighet, har også talens oppbygning og disponering av ytringer påvirkning for den avledete ethos. Dette kalles *dispositio*, altså disposisjon, og er den andre av de fem retoriske arbeidsfasene. Hvis en tale har en uklar eller rotete oppbygning, vil det skade troverdigheten for avsenderen. Kongens tale fra hagefesten har, som tidligere nevnt, blitt rost av retorikere såvel som det brede laget av befolkningen. Mye av dette skyldes talens oppbygning. Retoriker, Kjell Terje Ringdal, sier til Aftenposten at talen er effektiv fordi den bruker triader, altså tre eksempler, og anaforer, altså gjentakelser (Bentzrød 2016). Retorikkstipendiat, Trygve Svensson, sier til Dagbladet at «kongen er helt konge» og refererer til talen som samlende (Kristiansen 2016). Videre trekker han frem bruken av kontraster som virkningsfullt, der kongen hopper fra det ene til det andre:

Nordmenn er jenter som er glad i jenter, gutter som er glad i gutter, og jenter og gutter som er glad i hverandre. Nordmenn tror på Gud, Allah, Altet og Ingenting. Nordmenn liker Grieg og Kygo, Hellbillies og Kari Bremnes.

Det er også verdt å nevne at de retoriske arbeidsfasene *elocutio*, *memoria* og *actio* (fremføring) har betydning for kongens avledete ethos. *Elocutio* er arbeidsfasen der taleren gjennomarbeider den språklige utformingen (Kjeldsen 2006: 38). Her avgjøres altså hvilke ord som skal brukes og hvilken stil. Interessant nok, preges talen av et uformelt språk tross kongens høytidelige status. Det er et språk som forstås og treffer folket, og som igjen virker samlende. *Memoria* er fasen for å huske talen uten å være avhengig av en skrevet tekst. I opptak av kongens tale ser vi at kongen ofte titter på manuset av talen. Dette synes noe overraskende, da en god taler ofte har en god fremførelse uten bruk av manus. Allikevel er kongens *actio* med på konstruksjonen av den avledete ethos. Ifølge Kjeldsen, viser studier at et av kriteriene for god fremførelse er flytende tale (Kjeldsen 2006: 132). Studiene har kommet frem til at en god fremførelse har en tendens til å styrke talerens avledete ethos, mens en dårlig fremførelse har en tendens til å svekke troverdigheten hos en med lav innledende ethos. Ikke overraskende, vil altså en person med sikker og flytende språkføring oppfattes som kompetent og dermed troverdig. Motsatt vil da en person med usikker og nølende språkføring oppfattes som inkompetent og dermed som utroverdig (Kjeldsen 2006: 132). Selv om kongen i sin fremførelse ser noe ned på manus og tar seg til tider lange pauser mellom ord og setninger, oppfattes han allikevel som troverdig. Aftenposten journalist, Carl Erik Grimstad, uttrykker at kongen ved flere anledninger taler med en usikkerhet som kan svekke hans *actio*

(Grimstad 2014). Kjeldsen sier derimot at usikker språkføring kan skade talerens kompetanse, men allikevel styrke talerens karakter (arete) og velvilje (eunoia) (Kjeldsen 2006: 133). I mine øyne fremtrer kongen som «seg selv», slik vi alltid har sett ham tale, autentisk og oppriktig. Videre sier Kjeldsen at åpen usikkerhet kan ses som et tegn på ærlighet fordi taleren tydeligvis ikke skjuler sin usikkerhet (Kjeldsen 2006: 133).

Kjeldsens tredje form for ethos er den *endelige ethos*. *Endelig ethos* er det inntrykket tilhørerne sitter igjen med når en person er ferdig med å kommunisere (Kjeldsen 2006: 133). Hver gang en taler tar ordet, setter han sin ethos, altså karakter, på spill. Dette fordi det endelige ethos i dag fører til det innledende ethos neste dag. Kongens tale fra hagefesten, har som nevnt, blitt fullrost og hyllet i store deler av verden. Kongens endelige ethos ga mange et positivt inntrykk av kongen og Norge. Dette inntrykket legges derfor til grunn for kongens neste tale. Mange vil derfor ha en positiv oppfatning av kongen *før* hans neste tale. Altså vil hans innledende ethos være høy på grunn av hans endelige ethos i forrige tale. Det er vanskeligere å ha høy troverdighet hvis forrige tale ikke stod til forventningene. Oppfatningen blir da en svekket ethos. Til tross for noen kritikere til kongens tale, er det tydelig at kongen har høy ethos for de fleste.

5.2 Pathos – Hva slags følelser får vi?

Den andre appellformen til Aristoteles som jeg nå skal analysere er *pathos*. Pathos blir, som nevnt tidligere, ofte oversatt til følelser. Kjeldsen forklarer pathos som den sinnsstemningen tilhørerne får av en tale (Kjeldsen 2006: 33). Ved å vekke følelsene eller skape engasjement blant publikum anses taleren som dyktig (Kjeldsen 2006: 36). Kongens tale fra hagefesten har tydelig beveget og vekket følelser hos mange med tanke på hvor populær og omfattende respons den fikk. Retoriker Kjell Terje Ringdal sier til Aftenposten at talen er «forførende og nærmest musikalsk» (Bentzrød 2016). Videre sier han at talen er klok da den fører oss inn i kongens verden, der naturen blir den store metaforen om hvordan vi bør se på landet vårt og menneskene her.

Til NRK uttaler retorikkeksperter at talen er et effektivt innlegg i den norske verdidebatten. Blant annet uttaler Kjeldsen seg her, der han mener at talen forteller hvem «vi» er og hjelper oss med å forstå «vår» historie (Zakariassen 2016). Som nevnt ble talen raskt delt og oversatt på sosiale medier. I kommentarfeltene på Facebook, YouTube og Twitter er det mangfoldige rosende støtteerklæringer til kongens budskap i talen om mangfold og fellesskap. Noen av kommentarene er: «Takk til Kong Harald som minner oss på hva som virkelig betyr noe», «du gjør meg stolt av å være norsk» og «for et prakteksempel på norske verdier». Dette er eksempler på at talen definitivt har høy patos da den vekker og engasjerer følelser hos mange av tilhørerne.

5.3 Logos – Hva opplyser kongen oss om?

Vi har sett at *logos*, den tredje appellformen til Aristoteles, er når man prøver å belære, undervise eller opplyse (Kjeldsen 2006:35). Dette er formen der overbevisning skjer gjennom innholdet i talen. Logos er som Mohamed Abdi sier i sin kronikk *Kong Harald er min konge* i Morgenbladet: «Logos er som ordet sier seg selv, om argumentasjon og særlig det å fremme

logiske argumenter for å overbevise andre» (Abdi 2016). Ved å bruke logiske argumenter henvender taleren seg til tilhørernes fornuft og intellekt. Denne formen bygger derfor på fakta. I kongens tale fra hagefesten ser vi flere eksempler på fakta i form av opplysning om Norges natur. For eksempel:

Norge er høye fjell og dype fjorder. Det er vidder og skjærgård, øyer og holmer. Det er frodige åkre og myke heier.
Havet slår mot landet fra nord, vest og syd.
Norge er midnattssol og mørketid. Det er både harde og milde vintre. Det er både varme og kalde somre.
Norge er langstrakt og spredt bebodd.

For de fleste som bor i Norge er dette fakta som anses som åpenbart. Det kan derimot være ukjent for andre, og dette vil da være opplysende. Kong Harald overbeviser med bruk av logos både for nordmenn og for tilhørere bosatt i andre deler av verden.

Videre i talen opplyser kongen hvem den norske befolkningen er. Dette er, derimot, ikke selvsagte fakta som tilhørerne overbevises av. Retorikere har kalt talen for en beskrivelse av norske verdier og beskrivelse av det norske. Kritikere har, i motsetning, uttrykt at talen ikke beskriver det norske, men heller er en ønsketenkning og et fremtidshåp om hvordan Norge bør være eller bli. I talen beskriver Kong Harald nordmenn slik:

Nordmenn er nordlendinger, trøndere, sørlendinger – og folk fra alle de andre regionene. Nordmenn har også innvandret fra Afghanistan, Pakistan og Polen, Sverige, Somalia og Syria. Mine besteforeldre innvandret fra Danmark og England for 110 år siden...

Nordmenn er unge og gamle, høye og lave, funksjonsfriske og rullestolbrukere. Stadig flere er over hundre år. Nordmenn er rike, fattige og midt imellom. Nordmenn liker fotball og håndball, klatrer fjelltopper og seiler – mens andre er mest glad i sofaen.

Det at Nordmenn er innvandrere, funksjonsfriske, rullestolbrukere, rike, fattige og noen er glade i å slappe av er faktabasert informasjon. Samtidig som det er en belæring eller opplysning som ikke alle kan si seg enig i eller liker. Noen av dem som har kommentert talen i sosiale medier er kritisk til det de oppfatter som et innvandringspositivt og politisk korrekt budskap. Forfatter, Tommy Sørbo, sier til VG at talen utelukker store og viktige symboler på det typisk norske. Med det mener han at kongen ikke sier noe om det norske språket, historie, politiske verdier, folkestyre eller kultur (Sørbo 2016). Sørbo stadfester at talen som mange mener beskriver det norske, overhodet ikke forklarer hva Norge er.

Retorikkforsker, Trygve Svensson, sier at kongens tale er en verdipolitisk tale, da den handler om grunnleggende norske verdier. Talen er egentlig en velkomsttale for en jubileumsfest der meningen var å ønske velkommen og skape god stemning, men kongen skaper også en fortelling om hva det vil si å være nordmann i dag (Zakariassen 2016). Med det, sier Svensson videre, at kongen beveger seg inn i et felt det har vært masse debatt om og kontroverser rundt de siste årene. Svensson mener likevel at det er vanskelig å kalle talen et politisk innlegg og sier «Det er ingen som kan si at kongen her kommer med et politisk program. Han holder seg godt innenfor det som er kongehusets oppgave, men det er derfor det er så kløktig utført. Det som ligger til grunn for politikken er verdier, og dette er et effektivt innlegg i verdidebatten» (Zakariassen 2016). I samme artikkel uttaler Kjeldsen sin enighet i dette og mener at talen ikke er politisk i seg selv, men at den kan oppfattes slik av de som ikke deler verdiene kongen

fremhevet. Og med dette er det tydelig at kongen lykkes i sin logos for tilhørerne som deler hans oppfatning av det norske.

5.4 Den retoriske situasjonen – Sier kongen rett ord til rett tid?

Retorikk er situasjonsbestemt og det gjelder derfor ikke bare å si det rette, men å gjøre det på det rette tidspunktet. «Det gjelder å si rett ord til rett tid» (Kjeldsen 2006: 69).

Vi har sett at *kairos* er det greske ordet for det rette øyeblikket, i tillegg til at det er et uttrykk for de retoriske muligheter som finnes i en bestemt situasjon. For taleren, i dette tilfellet kongen, gjelder det å utnytte mulighetene som byr seg i det rette øyeblikket for å fremme en sak. Vi har sett at kongens tale fra hageselskapet ble en stor suksess da den ble hyllet og spredd i store deler av verden for sin beskrivelse av Norge og inkluderende verdier. Talen fant, som sagt, sted 1. september 2016. Året 2016 har i ettertid har blitt sett på som protestvelgernes år. Der Brexit ble foreslått, Donald Trump ble president, krigene i Midtøsten ble blodigere, IS' terror bredte om seg og tusenvis av mennesker druknet på vei til Europas stengte grenser (Karlsen 2016). Kongens tale om hva som definerer Norge, hvem nordmenn er og hvilke verdier dette landet står for, var en påminnelse for det norske folket over hvor fint vi har det. Kongen fremmer denne saken med stor suksess da det var et riktig øyeblikk å minne oss om dette. Denne oppgaven har tidligere vist til nyhetsartikler der retorikkekspert uttaler at talen er et effektivt innlegg i den norske verdidebatten. Kjeldsen uttaler seg og her, der han mener at talen forteller hvem «vi» er og hjelper oss med å forstå «vår» historie (Zakariassen 2016). Som nevnt ble det skrevet mangfoldige rosende støtteerklæringer til kongens budskap i talen om mangfold og fellesskap på sosiale medier. Noen av kommentarene takker kongen fordi han minner oss på hva som virkelig betyr noe og gir praktiske eksempler på norske verdier. Dette tyder på at Kongen har truffet med timingen. Det var det rette øyeblikket for å tale om hva Norge er og våre verdier. Det er som Kjeldsen sier «når det rette øyeblikket finner sted, kan taleren fremme sitt budskap med suksess» (Kjeldsen 2006: 70). Videre har vi sett at i Platons *Faidros* understreker Sokrates at situasjonsfornemmelse er helt avgjørende for den gode retoriker, og peker spesielt på forholdet mellom det rette øyeblikket og det taktfulle og passende. Altså *kairos* og *aptum*.

Aptum er, som nevnt, det latinske uttrykket for «det som sømmer seg» eller «det som passer seg». Ifølge Kjeldsen må en taler ha en fornemmelse for det passende forhold mellom de forskjellige elementene i talesituasjonen og i selve talen, i tillegg skiller han mellom to former for passende. Den ene er et passende forhold mellom taleren og talen. Den andre er at det må være et passende forhold mellom emnet, tilhørerne og talesituasjonen (Kjeldsen 2006: 71). Videre har jeg snakket om Kjeldsens inndeling av det eksterne (ytre) *aptum* og det interne (indre) *aptum*. Det eksterne *aptum* går ut på at talen må henge sammen som en sosial hendelse. Det interne *aptum* går ut på at talens deler må passe sammen.

DET EKSTERNE PENTAGRAMMET

Kjeldsen moderniserer Ciceros kommunikasjonsmodell og illustrerer det i det eksterne pentagrammet, som vist ovenfor i figur 1. For at en retorisk ytring skal være vellykket må hver av de fem konstantene i pentagrammet stå i det rette forholdet til de andre konstantene og disse må ha en innbyrdes relasjon. Disse fem konstantene i Kjeldsens eksterne pentagram er *avsenderen*, *saken*, *uttrykksmåten*, *mottageren* og de *konkrete omstendighetene*. Som vist i teoridelen henger alle konstanter sammen i det eksterne pentagrammet. Avsenderen må altså passe til saken, uttrykksformen, mottageren og omstendighetene. Uttrykksformen må passe til avsenderen, saken, mottagerne og omstendighetene. «I alt er det ti innbyrdes relasjoner som må stå i et passende forhold til hverandre for at avsenderen og den konkrete ytringen kan fungere formålstjenlig og vellykket», forklarer Kjeldsen (Kjeldsen 2006: 72). I dette tilfellet er Kongen *avsenderen*. Kongen må passe til *saken*, altså definisjonen av hva Norge er og våre verdier. Vi har sett at Kongen tidligere har blitt definert med gode holdninger og høy ethos. Dette gjør, i mine øyne, at *saken* eller temaet for talen er passende for Kongen.

Under kapittelet om ethos har vi sett at de retoriske arbeidsfasene *elocutio*, *memoria* og *actio* (fremføring) har betydning for kongens avlede ethos. Dette går på punktet om *uttrykksform* i det eksterne pentagrammet. *Elocutio* er arbeidsfasen der taleren gjennomarbeider den språklige utformingen (Kjeldsen 2006: 38). Talen preges av et uformelt språk tross kongens høytidelige status. Det er et språk som forstås og treffer folket, og som virker samlende. *Memoria* er fasen for å huske talen uten å være avhengig av en skrevet tekst. I opptak av kongens tale ser vi at kongen ofte titter på manuset av talen. Dette synes noe overraskende, da en god taler ofte har en god fremførelse uten bruk av manus. Ifølge Kjeldsen, viser studier at et av kriteriene for god fremførelse er flytende tale (Kjeldsen 2006: 132). En person med sikker og flytende språkføring oppfattes dermed som mer kompetent og troverdig. Selv om kongen i sin fremførelse av talen ser noe ned på manus og tar seg til tider lange pauser mellom ord og setninger, oppfattes han allikevel som troverdig. Kjeldsen sier at usikker språkføring kan skade talerens kompetanse, men allikevel styrke talerens karakter (*arete*) og velvilje (*eunoia*) (Kjeldsen 2006: 133). Videre sier Kjeldsen at åpen usikkerhet kan ses som et tegn på ærlighet fordi taleren tydeligvis ikke skjuler sin usikkerhet (Kjeldsen 2006: 133). Jeg konkluderte ovenfor, i analysen av ethos, at kongen fremtrer som «seg selv», slik vi alltid har sett ham tale, autentisk og oppriktig. *Uttrykksformen* passer derfor sammen med avsenderen, kongen.

Det fjerde punktet i Kjeldsens eksterne pentagram er *mottagerne*. Mottakerne av talen var ikke bare deltagerne under hageselskapet, men folket, først og fremst i Norge, men også i store deler av verden. Kongen begynner talen med å uttale til gjestene i Slottsparken at de er representanter for hele Norge. Han presiserer dermed at han taler til hele Norge: «dere som er samlet her utgjør bredden av det Norge er i dag». Kongen har et passende forhold til *mottakeren*, folket, da han først og fremst er det norske folks statsoverhode, men også et forbilde for mange. En annen måte å forstå mottakeren, eller det retoriske publikum, er presentert av retorikeren Edwin Black i artikkelen «Den andre persona» (Black 1997). Dette vil bli lagt frem i diskursanalysen.

Omstendighetene er den femte konstanten som må henge sammen med de andre konstantene. Retorikeren og grunnleggeren av begrepet om den retoriske situasjon, Lloyd Bitzer, omtaler de konkrete omstendighetene som de retoriske vilkårene som de muligheter og begrensninger en taler må forholde seg til. I følge Bitzer er vilkårene de rammene som taleren må arbeide innenfor, samtidig som de benyttes for å endre situasjonen (Bitzer 1968). Talen til kongen rokker, som nevnt, ved forestillinger om hva det vil si å være norsk. Videre i Bitzers artikkel om “den retoriske situasjon”, vil man forstå en tale som et påtrengende problem. I Kongens tale er det påtrengende problemet at globalisering, flyktningstrømmer og oppbrudd i tradisjonelle familiemønstre gjør det nødvendig å formulere den norske identiteten på en ny og tidsriktig måte (Lund 2017). Disse utfordringene ligger til grunn for talens retoriske vilkår, også kalt de konkrete omstendigheter. Talens inkluderende tema, og hva kongen forstår ved “vi” – det norske folk – er både rammer for hva han kan tale om, samtidig som det trolig er benyttet for å endre situasjonen. Oppgaven diskuterte tidligere om talen var en politisk tale, men konkluderte raskt med at den ikke var politisk da kongen, etter Grunnloven, ikke kan uttale seg politisk. Kongen har derfor relativt strenge retoriske vilkår. Avsenderen, kongen, henger derfor sammen med de konkrete omstendighetene.

DET INTERNE PENTAGRAMMET

Ifølge Kjeldsen må en taler ha en fornemmelse for det passende forholdet mellom de forskjellige elementene i talesituasjonen og i selve talen, i tillegg til at han skiller mellom to former for «passende». Over har vi sett på det eksterne *aptum*, der talen henger sammen som en sosial hendelse. *Det interne aptum*, som jeg skal analysere her, går ut på at talens deler må passe sammen. Som nevnt er avstemthet og harmoni mellom talens forskjellige bestanddeler det interne *aptum*. De elementene som skaper indre *aptum* i en tale er saken (*causa*), tankene og argumentene (*inventio*), disponeringen (*dispositio*), den språklige utformingen (*elocutio*) og fremføringen av budskapet (*actio*) (Kjeldsen 2006: 75).

Saken angår både avsenders, altså kongens, intensjon og det som retorikken generelt handler om. Kongens tale fra hageselskapet er en leilighetstale, eller det man ifølge Aristoteles kan kalle en epideiktisk tale, altså en tale som har som formål å rose eller rise emner som tilhører nåtiden (Lund 2015). Lund og Tønnesson skriver i sitt kapittel til boken *Åpne dører mot verden* at talens intensjon er å hylle den norske identiteten og nasjonalfølelsen, samt å styrke de verdiene som binder fellesskapet sammen. Samtidig bærer talen også preg av det Aristoteles kalte en deliberativ tale, hvor intensjonen er å diskutere framtiden. Sosiolog og forfatter av boka *Fremmed i eget land*, Halvor Fosslie, mener at intensjonen er nettopp dette, et ønske om hvordan Norge bør være (Ytterstad 2016). *Saken*, kongens intensjon, er altså en hyllest til den norske identiteten og nasjonalfølelsen, men også en oppfordring til hvordan framtiden i Norge bør bli. Som Lund og Tønnesson skriver: «Talen gir en beskrivelse av de tradisjonelle måter å forstå nasjonen på – felles natur, historie og kultur. Men talen anbefaler også en alternativ forståelse av nasjonen – fellesskap om liberal, kulturell diversitet» (Lund 2015).

Tankene og argumentene, hos Kjeldsen kalt *innholdet*, angår de konkrete forholdene og emnene som behandles, og den argumentasjonen som benyttes for å oppfylle intensjonen (Kjeldsen 2006: 76). Vi har sett at intensjonen bak talen primært er en hyllest til den norske identiteten og nasjonalfølelsen. Emnene kongen taler om, altså beskrivelsen av Norge og det norske verdisettet, passer derfor godt til intensjonen.

Videre har vi sett at *organiseringen* av talen og kongens *uttryksmåte* har vært vellykket. I det interne pentagrammet vedrører *presentasjonen* valget av medium – altså hvor og hvordan ytringen overleveres (Kjeldsen 2006: 76). Kongen holdt talen i Slottsparken med 1500 gjester i anledning 25-årsjubileet på tronen. Gjestene var nøye sammensatt, som et representativt utvalg av det norske folket, der noen var representanter fra Norges fylker, mens de fleste var invitert som representanter for blant annet organisasjoner for funksjonshemmede og ulike minoritetsgrupper. Talen ble også sendt på riksdekkende TV, og som vi har sett, senere delt og hyllet i sosiale medier i store deler av verden. *Organiseringen, uttryksmåten og presentasjonen* står også i et passende forhold til *saken og innholdet*. Kjeldsen konkluderer med at en retorisk ytring har et internt aptum ved at flest mulig av disse elementene står i et passende forhold til hverandre (Kjeldsen 2006: 76).

Grunnet oppgavens omfang der hovedvekten er på kongens diskurser, kan jeg ikke analysere aptum videre. Dette selv om det i alt er ti innbyrdes relasjoner som må stå i et passende forhold til hverandre i det eksterne pentagrammet. Analysen av aptum har allikevel vist eksempler på at avsenderen, altså kongen, og den konkrete ytringen fungerer formålstjenlig og vellykket. Kjeldsen påpeker at det som er passende i hver enkelt sak er situasjonsavhengig. Han viser til at en taler må ha situasjonsfornemmelse, eller rettere sagt – fornemmelse for kairos (Kjeldsen 2006: 75). Analysen konkluderer med at kongen sier rett ord til rett tid.

6 DISKURSANALYSE

Diskursanalyse er en metode og en vitenskapsteoretisk tilnærming som fokuserer på hvordan språket blir til gjennom å etablere strukturer hvor ord og uttrykk settes i et bestemt forhold til hverandre. Inkludering er hovedtema for denne masteroppgaven. Jeg vil i denne delen av oppgaven også se på hva inkluderingsbegrepet skal sees i sammenheng med og hvilke diskurser som skal legges til grunn. Et viktig poeng i diskursteorien er at etableringen av en diskurs ofte ekskluderer andre diskurser (Jørgensen og Phillips 1999: 37). Oppgaven har i den retoriske analysen konkludert med at kongen har inkluderende holdninger. Nå vil jeg undersøke hvordan inkludering kommer til uttrykk i diskursanalysen av talen.

Avslutningsvis vil jeg se på den nye læreplanen i KRLEs inkluderingspunkter og se det i sammenheng med hvordan inkludering er uttrykt i analysene.

Diskurs kommer fra det franske ordet «discours», som betyr tale. Vi har sett at det finnes mangfoldige definisjoner på begrepet. Iver Neumann poengterer at definisjonen på diskurs endrer seg med tid og rom, og definerer diskurs slik:

En diskurs er et system for frembringelse av et sett utsagn og praksiser som, ved å innskrive seg i institusjoner og fremstå som mer eller mindre normale, er virkelighetskonstituerende for sine bærere og har en viss grad av regularitet i et sett sosiale relasjoner (Neumann 2001: 18).

Neumann stadfester med andre ord at diskurs er «et system for frembringelse av et sett utsagn og praksiser» (Bratberg 2017: 35). Diskurs er generelt en måte å uttrykke seg om virkeligheten på. En diskursanalyse forsøker å se på hvordan de ulike oppfatningene av virkeligheten brytes mot hverandre gjennom språk – i tillegg til hva de fører til av sosial og politisk praksis. Det finnes mange ulike måter å foreta en diskursanalyse på. Felles for dem alle er at man studerer fenomener som er sosialt konstituerte, og som er så etablerte at de oppfattes som naturlige (Hitching 2011). Denne oppgaven har valgt å gjøre en kritisk diskursanalyse der man studerer sammenhengen mellom tekst, diskursive praksiser og sosiale strukturer. I og med at hovedtema for oppgaven er inkludering, snakker vi dermed om en inkluderingsdiskurs. Vi har i teorien sett en kort historisk utvikling av Norge som et inkluderende samfunn. Denne virkelighetsoppfatningen om at Norge er et inkluderende samfunn kan altså reproduseres gjennom språk i kongens tale og i den nye læreplanen i KRLE, men manifesterer seg gjennom praksis. Diskursanalysen vil studere denne kjeden – hvorfor uttrykkes kongen og læreplanen i KRLE som inkluderende? Og hvilke konsekvenser har disse rådende oppfatningene for måten vi innretter oss på?

Før jeg foretar en kritisk diskursanalyse av inkludering vil jeg se på ulike inkluderingsdiskurser som uttrykkes implisitt og eksplisitt i talen.

6.1 Inkluderingsdiskurs

I teorikapittelet begrenset jeg oppgaven til å se på inkluderingsdiskursen i kongens tale. Inkluderingsdiskurs er en diskursorden. En diskursorden omfatter, som kjent, alle diskursene som konkurrerer innenfor samme sosiale område. I denne oppgaven har vi sett at begrepet *inkludering* omhandler sosiale områder som vil omfatte mange forskjellige diskurser. Med andre ord kan inkludering uttrykkes både eksplisitt, i ordets rette forstand, og implisitt, i forkledning. Jeg har brukt Forlands samfunnsvitenskapelige teori om begreper som implisitt kan knyttes til inkludering: demokrati, deltakelse, samhandling, fellesskap, tilpasset (opplæring), mangfold, læringsmiljø, alle (elever/barn), medborgerskap og medvirkning (Forland 2016: 44). I tillegg la jeg til respekt, likeverd og likestilling da det, i mine øyne, er begreper som og kan knyttes til inkludering. Forlands begreper er relevante i forbindelse med inkludering i læreplanene. Det er også treffende her, i og med at oppgaven undersøker hvordan inkludering kommer til uttrykk i en læreplan, nemlig den nye læreplanen i KRLE. I tillegg er Forlands begreper relevante i analysen av kongens tale fordi oppgaven ønsker å studere hvordan inkludering kommer til uttrykk i talen. Talen har jo, som nevnt, blitt rost for sitt samlende, inkluderende og verdifremmende budskap. I og med at jeg skal sammenligne inkluderingsfunnene fra talen og den nye læreplanen i KRLE ønsker jeg å undersøke om Forlands implisitte begreper om inkludering også er å finne i kongens tale. Deretter vil jeg sette i gang med analysen av kongens inkluderingsdiskurser ved hjelp av Faircloughs tredimensjonale modell.

Ordet inkludering nevnes ikke i eksplisitt form i kongens tale fra hageselskapet. Av Forlands implisitte begreper for inkludering er ingen av dem nevnt i talen. Jeg mener allikevel at vi kan se implisitte former for de implisitte begrepene samhandling, mangfold, medborgerskap og likeverd. Med andre ord er inkluderingsdiskursen og noen av Forlands implisitte begreper for inkludering forkledd i andre former. Inkluderingsdiskursen vil, som jeg har konkludert med,

omfatte mange forskjellige diskurser. *Samhandling* er et av Forlands implisitte begrep for inkludering. I kongens tale kan *samhandling* til en viss grad sees i de relevante og liknende ordene *sammen* og *samlet*:

Hjertelig velkommen til oss, alle sammen!
Dere som er samlet her utgjør bredden av det Norge er i dag.
Så hva er Norge?

Samhandling er en betegnelse på samspill mellom to eller flere aktører som er i aktivitet med hverandre og er vanligvis knyttet til en form for direkte kommunikasjon (Tjora 2018). Ordene *sammen* og *samlet* er helt i starten av kongens tale. Jeg har under kapittelet om retorikkteori snakket om talens publikum. Talen ble holdt i Slottsparken med 1 500 gjester i anledning kongeparets 25-årsjubileum som regentpar. Kongelige familievenner, jetsett-venner og offisielle representanter ble byttet ut med et utvalg av det norske folk. Representantene var fra landets fylker, organisasjoner og ulike minoritetsgrupper (Lund 2017). Kongen innleder talen med å uttrykke takknemlighet for oppmøtet til representanter fra hele Norge:

Etter at vi gjennom mange år har reist rundt i det meste av landet, er det veldig hyggelig å få være vertskap for representanter fra hele Norge!

Deretter stadfester kongen at gjestene som er samlet i Slottsparken utgjør bredden av det Norge er i dag og at de er hjertelig velkomne, alle sammen:

Hjertelig velkommen til oss, alle sammen!
Dere som er samlet her utgjør bredden av det Norge er i dag» (Kongen 2016).

Representantene utgjør bredden av Norge i dag. Kongen taler altså til hele Norge som en samlet nasjon. Ifølge Den norske akademiske ordbok er samle «å bringe» eller «føre sammen» (naob.no). Det at kongen taler om Norge som samlet kan tolkes som en beskrivelse av at Norge står sammen, eller et fremtidsønske om Norge som samlet nasjon. Retorikere har, som vi har sett, kalt talen for en beskrivelse av norske verdier og beskrivelse av det norske. Kritikere har, i motsetning, uttrykt at talen ikke beskriver det norske, men heller er en ønsketenkning og et fremtidshåp om hvordan Norge bør være eller bli. Det at Norge står sammen og samhandler med hverandre kan derfor være et uttrykk for inkludering, selv om det ikke nødvendigvis er en beskrivelse av realiteten.

Det neste implisitte begrepet som kan uttrykke inkludering er *mangfold*. I likhet med samhandling uttrykkes ikke det heller i ordets skrevne form i kongens tale. Talen kan sees som en beskrivelse av norske verdier og beskrivelse av det norske. Kongen forklare hvem nordmenn er:

Nordmenn er nordlendinger, trøndere, sørlendinger – og folk fra alle de andre regionene. Nordmenn har også innvandret fra Afghanistan, Pakistan og Polen, Sverige, Somalia og Syria. Mine besteforeldre innvandret fra Danmark og England for 110 år siden.

Det er ikke alltid så lett å si hvor vi er fra, hvilken nasjonalitet vi tilhører. Det vi kaller hjem, er der hjertet vårt er – og det kan ikke alltid plasseres innenfor landegrensene.

Nordmenn er unge og gamle, høye og lave, funksjonsfriske og rullestolbrukere. Stadig flere er over hundre år. Nordmenn er rike, fattige og midt i mellom. Nordmenn liker fotball og håndball, klatrer fjelltopper og seiler – mens andre er mest glad i sofaen.

Det at Nordmenn er innvandrere, funksjonsfriske, rullestolbrukere, rike, fattige og noen er glade i å slappe av er en mangfoldsbeskrivelse. Samtidig som det er en belæring eller opplysning som ikke alle kan si seg enig i eller liker. Vi har sett i den retoriske analysen at kritikere oppfatter uttalelsen som et innvandringspositivt og politisk korrekt budskap, i tillegg til at de mener at talen ikke beskriver hva Norge er.

Videre kan man se at kongen uttaler seg om mangfold der han kommer med eksempler på nordmenns yrker og sivile status:

Nordmenn jobber i butikk, på sykehus, på oljeplattform. Nordmenn arbeider for at vi skal være trygge, arbeider med å holde landet rent for søppel, og leter etter nye løsninger for en grønn fremtid. Nordmenn dyrker jorda og driver fiske. Nordmenn forsker og lærer bort.

Nordmenn er engasjert ungdom og livserfarne gamle. Nordmenn er enslige, skilte, barnefamilier og gamle ektepar. Nordmenn er jenter som er glad i jenter, gutter som er glad i gutter, og jenter og gutter som er glad i hverandre.

Den siste setningen er kanskje en av talens mest kontroversielle passasjer (Lund 2017). «Det er den mest kraftfulle talen om seksualitet og religion», skriver det Britiske magasinet Marie Claire (Claire 2016). At kongen, Norges statsoverhode, beskriver nordmenn som både heterofile og homofile uttrykker en enorm form for mangfold. Dette var et moderne og viktig signal i beskrivelsen av nordmenn. Få måneder etter talen stemte flertallet i kirkemøtet for vigsel av likekjønnede. Dette var et stort symbol på godkjennelsen av mangfoldet i Norge.

Videre uttrykkes mangfold der kongen taler om tro og musikk:

Nordmenn tror på Gud, Allah, Altet og Ingenting.
Nordmenn liker Grieg og Kygo, Hellbillies og Kari Bremnes.

Talen skaper en fortelling om hva det vil si å være nordmann i dag (Zakariassen 2016). Samtidig beveger kongen seg inn i et felt det har vært masse debatt om og kontroverser rundt de siste årene. Året 2016 bar preg av en debatt om globalisering, flyktningstrømmer og oppbrudd i tradisjonelle familiemønstre. Det var året der Brexit ble foreslått, Donald Trump ble president, krigene i Midtøsten ble blodigere, IS' terror bredte om seg og tusenvis av mennesker druknet på vei til Europas stengte grenser (Karlsen 2016). Dette ble i den retoriske analysen nevnt som et påtrengende problem, som gjør det nødvendig å formulere den norske identiteten på en ny og tidsriktig måte (Lund 2017). For selv om det er tydelig at kongen snakker om mangfoldet blant det norske folket ser vi dessverre en vekst blant annet i høyreekstreme miljøer, nasjonalisme og antisemittisme i Europa i dag (Gravdal 2019). Jeg vil i den kritiske diskursanalysen se på hvordan samfunnet i praksis kan være med å påvirke kongens positive holdninger til mangfoldet. Jeg mener allikevel at kongen fremmer kjærlighet og aksept ved å tale om mangfold.

Medborgerskap og *likeverd* er de siste implisitte begrepene som kan uttrykke inkludering i kongens tale. I likhet med samhandling og mangfold uttrykkes ikke *medborgerskap* eller *likeverd* heller i ordets skrevne form i kongens tale. Vi har sett i den retoriske analysen at talens bruk av kontraster, triader og anaforer er virkningsfullt. Likeverdet, at alle er like mye verdt og like mye nordmenn, kommer tydelig frem i bruken av kontraster. For eksempel i talens kanskje mest følelsesladde passasje:

Nordmenn er jenter som er glad i jenter, gutter som er glad i gutter, og jenter og gutter som er glad i hverandre.

Nordmenn tror på Gud, Allah, Altet og Ingenting.

Medborgerskap handler om å bli regnet som et fullverdig medlem av samfunnet i form av identitet, tillit, tilhørighet og deltagelse (Thorsen 2018). Medborgerskap kan, ifølge Forland, implisitt uttrykke inkludering da det er en måte å høre til på. Jeg ønsker igjen å trekke frem frasen kongen sier: «Det vi kaller hjem, er der hjertet vårt er». Det er en måte å høre til på. De ovennevnte eksemplene fra kongens tale under samhandling, mangfold og likeverd kan også passe til medborgerskap. Kongen kommer med beskrivelser av nordmenn gjennom eksempler på våre yrker og sivile status, samt tilhørighet og tro. Kongen avslutter talen med å samle beskrivelsene slik:

Med andre ord: Norge er *dere*.

Norge er *oss*.

Når vi synger «Ja vi elsker dette landet», skal vi huske på at vi også synger om hverandre. For det er *vi* som utgjør landet. Derfor er nasjonalsangen vår også en kjærlighetserklæring til det norske folk.

Mitt største håp for Norge er at vi skal klare å ta vare på hverandre.

At vi skal bygge dette landet videre – på tillit, felleskap og raushet.

At vi skal kjenne at vi – på tross av all vår ulikhet – er *ett folk*.

At Norge er *ett*.

Kongen avslutter talen med å sende ut et fremtidsønske til det norske folk om at vi skal klare å ta vare på hverandre og bygge landet videre, på tross av vår ulikhet. For «Norge er dere, Norge er oss og Norge er ett folk». Som nevnt i den retoriske analysen er talen en leilighetstale, eller det man ifølge Aristoteles kan kalle en epideiktisk tale, altså en tale som har som mål å rose eller berose emner som tilhører nåtiden (Lund 2015). Samtidig bærer talen også preg av det Aristoteles kalte en deliberativ tale, hvor intensjonen er å diskutere fremtiden. Jeg har nå undersøkt hvordan inkludering kommer til uttrykk i talen ved bruk av Forlands implisitte begreper for inkludering. Så langt kan jeg konkludere med at inkludering blir uttrykt i ulike forkledninger, både i form av ros til Norge som et inkluderende samfunn, men også i form av et håp om å bygge videre på dette i fremtiden. Jeg skal nå analysere hvordan inkludering kommer til uttrykk i talen gjennom Faircloughs kritiske diskursanalyse.

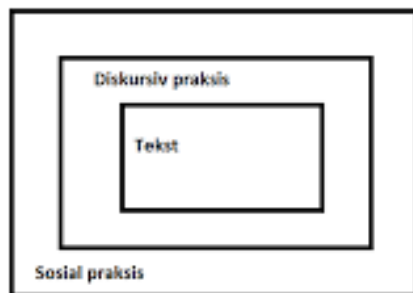
6.2 Kritisk diskursanalyse av kongens tale

Selve drivkraften i kritisk diskursanalyse er den gjensidige påvirkningen mellom tekst, diskurs og sosial praksis (Bratberg 2017: 49). Det finnes flere retninger innen kritisk diskursanalyse, men jeg vil benytte meg av Norman Faircloughs variant da han synes å ha den mest utviklede teorien og metoden innen kritisk diskursanalyse.

Ifølge Grue, har vi sett at kritisk diskursanalyse bygger på to vitenskapelige tendenser: språk i bruk og kritisk teori. Han uttrykker at språk i bruk sjelden har en nøytral virkelighetsbeskrivelse, da det som regel bærer preg av en bestemt forståelse av hvordan verden er eller burde se ut. En ønsker altså å synliggjøre hvordan noe som i utgangspunktet oppfattes som naturlig, i virkeligheten er historisk, kulturelt og politisk betinget (Grue 2011: 112). Kritisk diskursanalyse er tett knyttet opp mot maktprinsippet. Dette fordi de diskursive

ideologiene kan skape forandring, og med ideologi mener Fairclough konstruksjoner av virkeligheten som er bygget inn i diskursive praksiser (Fairclough 1992). Med andre ord er språket et maktredskap fordi språket kan skape forandring. Ikke bare kan språket endre holdninger og meninger, men også skape holdning og mening. Språk kan endre adferd og blir derfor veldig maktfullt.

Fairclough kaller all språkbruk for en kommunikativ handling som består av tre dimensjoner: tekst, diskursiv praksis og sosial praksis. Det er disse dimensjonene som danner grunnlaget for hans tredimensjonale modell som denne oppgaven vil bruke til å analysere kongens tale:

FIGUR 4: FAIRCLOUGHS TREDIMENSJONALE MODELL (BRATBERG 2014: 51)

I Faircloughs modell er forholdet mellom tekst, diskursiv praksis og sosial praksis preget av en gjensidig avhengighet. Språket kong Harald bruker er valgt av en grunn. Ordene han sier er altså preget av samfunnet, samtidig som samfunnet kan bli påvirket av språket.

6.2.1 Faircloughs første dimensjon – tekst

Den første dimensjonen jeg skal analysere er *tekst*. I dette tilfellet er kongens tale teksten. Jeg må da studere talens tradisjonelle språkelementer som semantikk, vokabular, den grammatiske oppbyggingen av setninger og tekstopbyggingen. I tillegg må jeg analysere ideen bak setningsoppbyggingen, hvordan de er knyttet sammen og den overordnede strukturen i talen. For å tydeliggjøre de språklige elementene må jeg se på den retoriske analysen. Disse språklige elementene vil dermed være med på å konstruere diskursen. For som oppgaven har vist i teoridelen er språk kommunikasjon. Og kommunikasjon er en sosial begivenhet. Hvilke ordvalg vi benytter i kommunikasjonen gir oss et sosialt fellesskap. Ordvalget kan også avsløre vår holdning. Språket som benyttes har altså betydning for samfunnet vi er en del av. For eksempel er det forskjellig oppfatning av ordene terrorist eller frihetsforkjemper, eller dame vs. heks. Ordet terrorist kan mottas med aksept eller uenighet, det avhenger av mottagerne som mottar budskapet, uttalelsens setting og samfunnets normer.

Kongens tale fra hageselskapet ble hyllet og delt til store deler av verden. Jeg har i den retoriske analysen sett på hvorfor talen ble en slik suksess. Jeg vil nå studere de språklige elementene i talen for å se hvordan inkludering kommer til uttrykk i talen.

Talens språklige elementer – uttrykkes inkludering?

Jeg skal her se på talens tradisjonelle språkelementer som semantikk, vokabular, den grammatiske oppbyggingen av setninger og tekstopbyggingen med eksempler fra den retoriske analysen. I tillegg må jeg analysere ideen bak setningsoppbyggingen. Da alle de språklige elementene vil være med på å konstruere diskursen går de litt i hverandre. Det er derfor nødvendig med en definisjon på de ulike språkelementene for å få klarhet i hva som studeres. *Vokabular* er ordforråd og *semantikk* er, ifølge Store norske leksikon, «læren om språkets innhold og sammenhengen mellom ord, fraser og setninger og deres betydning» (Henriksen 2019). Denne oppgaven vil se på ordsemantikken, som er skillet mellom ordets betydning, mening og intensjon og det ordet viser til i omverden (Henriksen 2019). Den *grammatiske oppbygging* går ut på de språklige regelsystemene som benyttes. Med talens struktur menes talens oppbygging og sammenheng mellom de ulike leddene.

Oppgaven konkluderte med, i den retoriske analysen, at kongen har høy ethos. Ethos er, som nevnt, talerens karakter som skaper overbevisning, gjennom de retoriske valgene han gjør og de synspunkter og argumenter han velger (Kjeldsen 2006: 117). Vi har sett at Kjeldsen skiller mellom tre former for ethos: innledet, avledet og endelig ethos. Da den første dimensjonen i Faircloughs kritiske diskursanalyse er tekst, vil det være relevant å se på den avledete ethos. I den *avledete ethos* ser man, som nevnt, på hva en avsender tildeles *under* sin tale og gis på bakgrunn av tilhørernes oppfatning av talerens retoriske valg og handlinger (Kjeldsen 2006: 128). Tema for Kongens tale er altså hva som er Norge og norske verdier. Mange anerkjenner denne beskrivelsen av Norge. I tillegg til at kongens *inventio*, altså tema, av talen skaper troverdighet, har også talens oppbygging og disponering av ytringer påvirkning for den avledete ethos. Dette kalles *dispositio*, disposisjon. Vi har sett at talens oppbygging har bidratt til talens massive rosende respons. Jeg vil igjen trekke frem retoriker, Kjell Terje Ringdal, som sier til Aftenposten at talen er effektiv fordi den bruker triader, altså tre eksempler, og anaforer, altså gjentakelser (Bentzrød 2016). Retorikkstipendiat, Trygve Svensson, trekker frem bruken av kontraster som virkningsfullt, der kongen hopper fra det ene til det andre:

Nordmenn er jenter som er glad i jenter, gutter som er glad i gutter, og jenter og gutter som er glad i hverandre. Nordmenn tror på Gud, Allah, Altet og Ingenting. Nordmenn liker Grieg og Kygo, Hellbillies og Kari Bremnes.

Det å beskrive Norge med kontraster får frem motsetningene og gir en beskrivelse av at Norge er mangfoldig. Jeg har tidligere vist til Forlands begreper og konkludert med at mangfold kan være et implisitt begrep for inkludering. Talen fikk, som nevnt, enorm oppmerksomhet. Interessen fra den internasjonale pressen rettet seg særlig mot kongens aksepterende og inkluderende bemerkninger (Lund 2017). Dette gjelder spesielt i synet på homofili som eksemplet over viser. Kongens definisjon av Norge og nordmenn spenner vidt.

Videre har vi sett at de retoriske arbeidsfasene *elocutio*, *memoria* og *actio* (fremføring) har betydning for kongens avledete ethos. I Faircloughs første dimensjon er *Elocutio* verdt å nevne. Det er arbeidsfasen der taleren gjennomarbeider den språklige utformingen (Kjeldsen 2006: 38). Her avgjøres altså hvilke ord som skal brukes og hvilken stil. Interessant nok, preges talen av et uformelt språk tross kongens høytidelige status. Det er et språk som forstås og treffer folket, og som igjen virker samlende. Mange av setningene innledes med anaforer,

altså samme ord som gjentas: «Nordmenn tror på...», «Nordmenn liker...», «Nordmenn er...». Denne oppramsende setningsbygningen gjør at talen blir forståelig og lett, samt at det tydeliggjør kongens inkluderende holdninger da det er tegn på at det ikke uttrykkes forskjell og hierarki (Lund 2017).

De språklige elementene i talen kommer særlig til uttrykk i den retoriske situasjonen. Vi har sett at retorikk er situasjonsbestemt og det gjelder å si «rett ord til rett tid» (Kjeldsen 2006: 69). Ved å studere de «rette ordene» kommer vi inn på *aptum*, som er det latinske uttrykket for «det som sømmer seg» eller «det som passer seg». Ifølge Kjeldsen må en taler ha en fornemmelse for det passende forhold mellom de forskjellige elementene i talesituasjonen og i selve talen. Her er det relevant å se på det interne pentagrammet for å utforske talens språklige elementer. Det indre *aptum* og det interne pentagrammet går ut på at talens deler må passe sammen. Forholdet mellom norske verdier, publikumet og talesituasjonen må altså stå i et passende forhold til hverandre. Under analysen av den retoriske situasjonen så vi at avstemthet og harmoni mellom talens forskjellige bestanddeler er det interne *aptum*. De elementene som skaper indre *aptum* i en tale er saken (*causa*), tankene og argumentene (*inventio*), disponeringen (*dispositio*), den språklige utformingen (*elocutio*) og fremføringen av budskapet (*actio*) (Kjeldsen 2006: 75).

Da Faircloughs første dimensjon er opptatt av språket er det kun nødvendig å utforske elementene fra det interne pentagrammet som omhandler *Tankene og argumentene*, *disponeringen* og *den språklige utformingen*. *Tankene og argumentene*, hos Kjeldsen kalt *innholdet*, angår de konkrete forholdene og emnene som behandles, og den argumentasjonen som benyttes for å oppfylle intensjonen (Kjeldsen 2006: 76). Vi har sett at intensjonen bak talen primært er en hyllest til den norske identiteten og nasjonalfølelsen. Emnene kongen taler om, altså beskrivelsen av Norge og det norske verdisetet, passer derfor godt til intensjonen. Denne intensjonen vil studeres nærmere i de andre dimensjonene til Fairclough, diskursiv praksis og sosial praksis.

Disponeringen, eller *organiseringen* som Kjeldsen kaller det, handler om oppbyggingen av talen. Kongens tale fra hagefesten har, som tidligere nevnt, blitt rost av retorikere såvel som det brede laget av befolkningen. Mye av dette skyldes talens oppbygging. Jeg vil igjen trekke frem Ringdals uttalelser om at talen er effektiv fordi den bruker triader, altså tre eksempler, og anaforer, altså gjentakelser (Bentzrød 2016). Retorikkstipendiat, Trygve Svensson, kaller talen for virkningsfull grunnet bruken av kontraster, der kongen hopper fra det ene til det andre (Kristiansen 2016):

Nordmenn er jenter som er glad i jenter, gutter som er glad i gutter, og jenter og gutter som er glad i hverandre. Nordmenn tror på Gud, Allah, Altet og Ingenting. Nordmenn liker Grieg og Kygo, Hellbillies og Kari Bremnes.

Den språklige utformingen, eller *uttrykksmåten* som Kjeldsen kaller det, gjelder måten talen uttrykkes, samt dens stil og tone. Her avgjøres altså hvilke ord som skal brukes og hvilken stil. Vi har sett at talen, interessant nok, preges av et uformelt språk tross kongens høytidelige status. Det er et språk som forstås og treffer folket, og som igjen virker samlende. Vi har også sett at setningsoppbyggingen i talen er oppramsende med bruk av anaforer: «Nordmenn tror på...», «Nordmenn liker...», «Nordmenn er...». Ved å starte setninger på denne måten for så

å bruke kontraster for å beskrive det norske, gjør at det uttrykkes likhet (Lund 2017). Uttrykksmåten, eller den språklige utformingen, kan da være med på å tydeliggjøre kongens inkluderende holdninger.

I den retoriske analysen så vi at en retorisk ytring har internt aptum ved at elementene i det interne pentagrammet står i et passende forhold til hverandre (Kjeldsen 2006: 76). Da Faircloughs første dimensjon er opptatt av språket var det kun nødvendig å utforske elementene fra det interne pentagrammet som omhandlet *Tankene og argumentene, disponeringen og den språklige utformingen*. Disse står i et passende forhold til hverandre. Vi har sett at intensjonen bak talen primært er en hyllest til den norske identiteten og nasjonalfølelsen. Dette kommer til uttrykk i oppbyggingen, altså gjennom talens stil og tone, som igjen passer til kongens ordvalg. Det interne aptum er med på å beskrive kongens inkluderende holdninger. Kongen uttaler seg passende. Kjeldsen påpeker at det som er passende i hver enkelt sak er situasjonsavhengig. Dette skal utdypes videre i de andre dimensjonene til Fairclough. For hvorfor ble konges tale gitt i en så passende situasjon?

6.2.2 Faircloughs andre dimensjon – diskursiv praksis

Den neste dimensjonen som skal analyseres er *diskursiv praksis*. Her analyseres de bakenforliggende prosedyrene for å skape kongens tale, og hvordan den forandres og sees i sammenheng med andre tekster under produksjon og konsumpsjon (Fairclough 1995: 59). Med andre ord skal jeg se på hvordan kongen bruker eksisterende diskurser og sjangre for å skape sin tale og hvordan vi mottakere gjør det samme når talen konsumeres. Dette gjøres ved å se på forholdet mellom talen og produksjonsbetingelsene, som for eksempel sjangerkrav og ulike språknormer.

Den *avledete ethos* vil også være relevant her, i tillegg til den første dimensjonen. Avledet ethos tildeles avsenderen *under* sin tale og gis på bakgrunn av tilhørernes oppfatning av talerens retoriske valg og handlinger (Kjeldsen 2006: 128). Disse valgene finner sted i de retoriske forarbeidsfasene, for eksempel gjennom temaene og emnene taleren velger å tale om, og gjennom argumentene han benytter for å vinne tilslutning. Det er disse bakenforliggende prosedyrene for å skape kongens tale og sammenhengen mellom andre tekster som er relevant her. Tema for Kongens tale er beskrivelsen av Norge og norske verdier. Temaet er, som nevnt, noe som favner oppmerksomheten til publikum da mange kan kjenne seg igjen i kongens beskrivelse av Norge. Og det er nettopp publikumet som er spesielt interessant å se på i den diskursive praksisen. I den retoriske analysen så vi at publikum omfatter flere enn gjestene i Slottsparken. Grunnet elektroniske medier ble talen spredt til publikum i store deler av verden. Men det viktigste er ikke hvor mange som ble påvirket av talen – det viktigste er hvem som påvirkes og hvorfor det er naturlig for publikumet å bli påvirket av denne talen. Gjennom den retoriske analysen har jeg konkludert med at kongen taler med suksess – han lykkes med sin talekunst. Det diskursanalytiske spørsmålet er om det ligger andre grunner til suksessen. Hvordan kan de bakenforliggende diskursive og sosiale praksiser bidra til at kongen taler om inkludering med suksess?

Kongen innleder talen med å forklare at gjestene representerer hele Norge. Han taler dermed til hele den norske befolkning: «Dere som er samlet her utgjør bredden av det Norge er i dag». Men det var ikke bare den norske befolkningen som ble påvirket av talen. Talen, ble som nevnt, spredt og delt i det store utland med massiv respons og kjærlighetserklæringer i sosiale medier. For å forstå det retoriske publikum er det nødvendig å se på retorikeren Edwin Blacks synspunkter i artikkelen «Den andre persona» (Black 1999). Black mener at en annen, innskrevet persona skal brukes til å felle moralske dommer over retorisk diskurs. For at diskursen skal «gjøres til gjenstand for moralsk vurdering må man anerkjenne at språket inneholder spor av talerens holdning» (Lund 2017). På samme måte som jeg har snakket om implisitte begreper for inkludering, finnes også implisitte tilhørere i diskursen – nemlig den andre persona. Ifølge Black må man analysere den andre persona og avdekke den ideologien som er konstruert i publikum (Lund 2017). Ideologi er i denne settingen samlingen av holdninger og overbevisninger som former et menneskes verdensoppfatning. Black forestiller seg at publikummet vil lete etter stikkord i diskursen som fortelle dem hvordan de skal oppfatte verden (Lund 2017). Som vi har sett trenger ikke disse stikkordene, altså uttrykk for inkludering, være eksplisitte for at de skal være formålstjenlige. I kongens tale fra hagefesten stadfester kongen at gjestene representerer det norske folk, med andre ord er publikum Norges befolkning. Kongens beskrivelse av Norge er todelt: geografisk beskrivelse av landet og beskrivelse av nordmenn. Beskrivelsen av den norske naturen har vi sett er faktabasert. Publikum er enige i denne geografiske beskrivelsen da det ikke er noe ideologisk ved det, for eksempel: «Norge er høye fjell og dype fjorder». I de geografiske beskrivelsene av landet brukes også kontraster. Kontrastene blir mer betydningsfulle i beskrivelsen av nordmenn hvor forskjeller og diversitet blir definisjonen på det norske folk. Det er i disse kontrastene at de ideologiske sporene blir tydelige (Lund 2017). Den andre persona anerkjenner at definisjonen på nordmenn spenner vidt. Det implisitte publikum er derfor enige med kongens inkluderende uttalelser. Disse holdningene ligger til grunn hos publikum, det ligger altså i diskursen. De anerkjenner med det kongens beskrivelse av seksualitetens og familielivets mange former:

 Nordmenn er enslige, skilte, barnefamilier og gamle ektepar.

 Nordmenn er jenter som er glad i jenter, gutter som er glad i gutter, og jenter og gutter som er glad i hverandre.

Det implisitte publikum stusser ikke over ordstillingen der enslige og skilte nevnes før barnefamilier, og homofili får syntaktisk forrang framfor heteroseksuelle (Lund 2017). Med det anerkjenner det implisitte publikum også talens fokus på minoriteter og utsatte. Det at alle kulturer og religioner er like og like norske ligger til grunn som holdning hos den andre persona. Talens store oppmerksomhet kan, som vi så i analysen av *pathos*, skyldes publikums følelser. Lund forklarer at talens overbevisning kan skyldes den behagelige følelsen publikum får av å tilhøre et fellesskap basert på en rekke positive verdier- romslighet, aksept, mildhet, gavmildhet og gjestfrihet (Lund 2017). Disse verdiene er relative i et inkluderende samfunn.

I motsetning til Black fremmer den retoriske kritikeren Maurice Charland at publikum ikke eksisterer forut for diskursen. Hun mener det er snakk om konstitutiv retorikk der selve eksistensen av sosiale subjekter er et resultat av retorikk (Charland 1987). Med det menes at retorikken er grunnleggende, altså tilhørerne blir publikum først gjennom den språklige

henvendelsen. Konstitutiv retorikk gir en mer radikal forståelse. I talen får nordmenn en ny definisjon av det å være norsk:

Nordmenn er nordlendinger, trøndere, sørlendinger – og folk fra alle de andre regionene. Nordmenn har også innvandret fra Afghanistan, Pakistan og Polen, Sverige, Somalia og Syria.

Selv om det norske folk naturligvis har vært beskrevet tidligere, gir kongen en markant reartikulering av det norske folk (Lund 2017). Vi har sett at 2016, året da talen ble holdt, var Norge og store deler av verden vitne til blant annet flyktningkrisen. Kongen taler om Norge som en nasjon av innvandrere. Kongen legger og til hans innvandringshistorikk der «mine besteforeldre innvandret fra Danmark og England for 110 år siden». Selv om dette er kjent for noen, fikk det et nytt fokus i selskap med det nye subjektet: nordmannen, som innvandrer (Lund 2017). I Charlands konstitutive teori må retorikken fremstå som historisk forankret og naturlig. Den viktigste oppgaven i konstitutiv retorikk blir da å gi de nye subjektene, her «nordmenn som innvandrer», en historie som får identiteten deres til å virke naturlig (Lund 2017). De nye multikulturelle nordmennene må derfor hente sin identitet diskursivt og politisk. Poenget her er at en slik identifikasjon, ikke bare må være enig med kongen i hans tale, men også i den politiske virkeligheten. Kongen starter og avslutter talen med «velkommen til oss», som symbolsk kan ha et inkluderende uttrykk. Publikummet som deler kongens oppfatning av nordmenn, har i konstitutiv retorikk hatt dette inkluderende synet forut for talen.

Både Black og Charland snakker om hvordan tilhørerne har sin identitet i et fellesskap av positive verdier. I denne dimensjonen til Fairclough ser jeg på hvordan kongen bruker eksisterende diskurser og sjangre for å skape sin tale og hvordan vi mottakere gjør det samme når talen konsumeres. For å studere hvordan inkludering kommer til uttrykk i talen er det også nødvendig å se på diskurser som faller utenfor talens tema, selv om det ikke nevnes med et eneste ord i talen. Vi så at Black snakker om den andre persona. Den amerikanske retorikeren Philip Wander tok dette begrepet videre og utviklet «den tredje persona» som et begrep for alt som avvises (Wander 1999). I den retoriske analysen konkluderte jeg med at kongen har både høy ethos og pathos, for de som deler hans oppfatning av det norske. De som ikke deler dette synet vil ifølge Wanders da være den avviste tredje persona. Den tredje persona trenger ikke være uenig i alt kongen sier for å føle seg ekskludert av talen. «Talens tredje persona mener at Norge er for norske statsborgere, og at det norske skal defineres innenfor språklige og kulturelle grenser» (Lund 2017). Den tredje persona vil også mene at den norske historien er viktig for å forstå det norske, samt se noen religioner som bedre enn andre. Den tredje persona er kritiske til multikultur og homofili. Det er ikke dermed sagt at kritikere identifiserer seg fullt med alle fasetter av den tredje persona (Lund 2017). Vi har sett at noen av talens kritikere som har uttalt seg i medier formulerte sin kritikk på bakgrunn av noen av disse holdningene. Disse holdningene sier altså kongen ingenting om i talen. Forfatter, Tommy Sørbø, sier til VG at talen utelukker store og viktige symboler på det typisk norske. Med det mener han at kongen ikke sier noe om det norske språket, historie, politiske verdier, folkestyre eller kultur (Sørbø 2016). Sørbø stadfester at talen som mange mener beskriver det norske, overhodet ikke forklarer hva Norge er. Selv om talen fikk mest støtteerklæringen har den også ført til en mot-retorikk på sosiale medier. Talen gir ikke stemme til de med for eksempel innvandringskritiske synspunkter. Lund sier at de kritiske stemmene dermed stemples som

sosialt uakseptable og politisk ukorrekte, noe som igjen stimulerer til dannelsen av såkalte motoffentligheter (Lund 2017). Poenget her er at samtidig som vi ser en tydelig inkluderingsdiskurs, dannes diskursive arenaer der sosialt stemplede medlemmer av underordnede samfunnsgrupper finner opp motdiskurser med opposisjonelle tolkninger av sine identiteter og interesser (Warner 2002). Samtidig som talen med sitt pluralistiske budskap er inkluderende, utelukker den annerledestenkende. «Bare hvis du er tolerant og raus, er du en nordmann» (Lund 2017). De som da mener at toleransen og rausheten må ha noen klare grenser settes da utenfor. Dette er ikke akkurat inkluderende, noe som er interessant i en tale som gjennomgående uttrykker inkludering.

Det er interessant å trekke diskursen videre til skyld. Den russiske tekstforskeren Michail Bakhtin mener at alle ytringer er svarende reaksjoner på foregående ytringer (Bakhtin 2008). Ser vi talen i Bakhtins uttrykk er talen en reaksjon på artikulerte og uartikulerte uttrykk for skyldfølelse (Lund 2017). I Bakhtins uttrykk kan talen, som beskriver Norge som alle typer mennesker, være en implisitt unnskyldning for at Norge har trukket grenser rundt sitt landområde og identitet (Lund 2017). Grunnloven fra 1814 utelukket jøder fra riket, Norge har underkuet samene ved en ekstrem fornorskingsprosess og homofil praksis ble avkriminalisert for kun noen tiår siden. Fremmedfiendtlighet har vært en del av norsk offentlighet og privatsfære så langt historiebøkene rekker (Lund 2017). Dette inngår i kritikernes rasjonelle og emosjonelle forhåndskompetanse, altså i deres diskurs. Når kongen for eksempel uttrykker at «Nordmenn jobber i butikk, på sykehus, på oljeplattform» og «arbeider med å holde landet rent for søppel», kan kritikeren tolke det som en nedvurdering av arbeiderklassens yrker. Som kan uttrykkes i andre verdiladde uttrykk som «søppelmann» eller «vaskedame» (Lund 2017). Der kongen uttaler at «nordmenn er enslige, skilte, barnefamilier og gamle ektepar», kan i noen miljøer være kritikkverdig der skilsmisse fortsatt ses som skambelagt.

Bakhtin utviklet også begrepet «intertekstualitet». Med det menes at alle tekster og ytringer er innvevd i hverandre. Sett i lys av den diskursive praksis bygger kongens tale på tidligere ytringer og tekster. Vi har i den diskursive praksis sett at talen som først og fremst er inkluderende – også kan virke ekskluderende. Nordmenn som ikke anerkjenner kongens synspunkter i talen innskriveres ikke som talens retoriske publikum og nektes dermed adgang til den positive fellesskapsfølelsen som hersker i talen (Lund 2017). De har allikevel nasjonal identitet som nordmenn og dermed sin fulle ytringsfrihet. Det ligger med andre ord mange ulike bakenforliggende diskurser i det norske samfunn. Kongen benytter den pluralistiske og inkluderende forklaringen av Norge i sin tale. Vi, altså mottakerne av talen, legger like eller andre diskurser til grunn i forståelsen vår av talen.

6.2.3 Faircloughs tredje dimensjon – sosial praksis

Den siste dimensjonen til Fairclough er den *sosiale praksis*. Ifølge Jørgensen og Phillips er hovedmålet med kritisk diskursanalyse å finne frem til de forbindelsene som finnes mellom språk og sosial praksis (Jørgensen & Phillips 1999: 82). Den sosiale praksisen kan forholde seg til teksten på ulike nivåer: den kan involvere de mer nærliggende temaene rundt teksten, den større institusjonelle praksisen teksten er en del av eller en større innramming i form av samfunn og kultur (Fairclough 1995: 62). I analysen må altså annen relevant samfunnsteori

brukes, i dette tilfellet teori om inkludering. Jeg vil derfor studere hvordan talen og den diskursive praksis påvirkes av samfunnsnormene og den sosiale konteksten teksten befinner seg i.

For å se på den sosiale praksisen er det igjen nødvendig å trekke frem Bitzers begrep om «den retoriske situasjon» (Bitzer 1968). Talen til kongen er, i Bitzers syn, svar på et påtrengende problem. Det påtrengende problemet er her globalisering, flyktningstrømmer og oppbrudd i tradisjonelle familiemønstre som gjør det nødvendig å formulere den norske identiteten på en ny og tidsriktig måte. Formuleringen må da romme det aktuelle mangfoldet blant Norges innbyggere. Videre i Bitzers teori snakker han om *retoriske vilkår* som talen må forholde seg til. Disse inngår i talens kontekst, og her vil den aktuelle flyktnings situasjonen og de massive flyktningstrømmene, som særlig springer ut av krigen i Syria, være sentrale for å forstå talen (Lund 2017). Året før kongen holdt sin tale i anledning 25-års jubileet på tronen søkte over 30 000 personer asyl i Norge, det høyeste antallet i norsk historie. Året 2016 har i ettertid blitt sett på som protestvelgernes år. Der Brexit ble foreslått, Donald Trump ble president, krigene i Midtøsten ble blodigere, IS' terror bredte om seg og tusenvis av mennesker druknet på vei til Europas stengte grenser (Karlsen 2016). I kapittelet der den retoriske situasjonen analyseres, ble kongens tale definert som en beskrivelse av Norge, hvem nordmenn er og hvilke verdier dette landet står for. Dette var en påminnelse for det norske folk over hvor fint vi har det. Analysen avsluttes med at kongen fremmer disse beskrivelsene med stor suksess da det var et riktig øyeblikk å påminne oss om dette. Oppgaven har tidligere vist til nyhetsartikler der retorikk eksperter uttaler at talen er et effektivt innlegg i den norske verdidebatten. Kjeldsen uttaler seg og her, der han mener at talen forteller hvem «vi» er og hjelper oss med å forstå «vår» historie (Zakariassen 2016). Med «vår» historie ligger det en bakenforliggende diskurs som tilhørerne anerkjenner. I teorikapittelet om inkludering la jeg frem en kort historisk utvikling av inkluderingsbegrepet i det norske samfunn. I dag, der befolkningen i Norge er mer sammensatt enn noen gang, og verden står tettere sammen, er språkkunnskaper og kulturforståelse stadig viktigere. Skolen skal støtte denne utviklingen slik at den norske befolkning skal kunne delta i mangfoldet og ha åpne dører mot verden og framtiden (Regjeringen 2017). Samtidig har oppgaven poengtert at det norske samfunnet alltid har blitt påvirket av ulike strømninger og kulturtradisjoner. Vi har sett at verdiene kongen fremmer i sin tale ikke er like anerkjennende og beskrivende for alle tilhørerne. Grunnloven fra 1814 ble sett på som fremtidsrettet og liberal, men heller ikke den gjaldt for alle. Noen grupper fikk ikke adgang til landet, for eksempel jøder, munkeordener og jesuitter. Etter hvert ønsker Norge sin egen identitet og løsrivelse fra Danmark. Denne identiteten har vi sett skulle konstrueres gjennom blant annet historie, språk og historiefortelling (Drefvelin 2014). Historieprofessor Øystein Sørensen ved Universitetet i Oslo kaller en slik søken etter felles kultur for kulturnasjonalisme (Drefvelin 2014).

Det er mange grunner til at Norge, i dag, kan uttrykke inkluderende holdninger. Fra 1884 var Norge et parlamentarisk demokrati, det vil si at alle hadde stemmerett (med noen unntak). Etter hvert utvikles velferdsstaten som sørger for at det offentlige har hovedansvaret for å sikre alle innbyggerne grunnleggende goder – som skolegang, helsevesen og en inntekt i form av trygd eller sosialstøtte dersom man ikke kan jobbe. Med velferdsstaten bidrar alle innbyggerne til fellesskapet gjennom skatt og avgifter. Fra 1960-årene startet utvinningen av

petroleum som har bidratt til at Norge i dag står sterkt økonomisk. Oppgaven har også definert demokrati, gode velferdsordninger og et høyt nivå for levestandard som viktige trekk ved dagens samfunn i Norge (nyinorge.no). Videre står verdiene politisk demokrati, likestilling, likeverd, åndsfrihet, toleranse, respekt, solidaritet og aktiv deltagelse i samfunnet sterkt i Norge. Dette er verdier som, vi har sett i analysen, implisitt kan uttrykke inkludering.

I skolesammenheng ble inkluderingsbegrepet først nevnt i forarbeidene til L 97 (Garm 2001). Under overordnet del av det nye læreplanverket står det at skolen skal «gi elevene historisk og kulturell innsikt og forankring, og bidra til at hver elev kan ivareta og utvikle sin identitet i et inkluderende og mangfoldig fellesskap» (Udir). Videre står det at det er verdiene og tradisjonene i Norge som bidrar til å samle folket. Her vises det til den kristne og humanistiske arv som har spilt en sentral rolle for utvikling av vårt demokrati. Forsker Thomas Nordahl står fast ved at «en inkluderende skole gir et inkluderende samfunn» (Holterman 2018). Med det mener han at vi får et inkluderende samfunn hvis skolen gir et inkluderende opplæringstilbud uavhengig av evner og forutsetninger. Man kan med korthet si at både Norges historiske utvikling og den norske skolen har bidratt til samfunnets inkluderende egenskaper. Kongen påvirkes dermed av den sosiale praksisen som ligger bakenforliggende i samfunnet. Med andre ord kan kongen uttrykke inkludering med suksess da det norske samfunn bygger på inkluderende holdninger. Inkludering er altså en diskurs som ligger til grunn i ulik form i den sosiale praksis. Kongens språk i talen har dermed en sterk forbindelse til den sosiale praksis. For som Jørgensen og Phillips sier er hovedmålet med kritisk diskursanalyse å finne frem til de forbindelsene som finnes mellom språk og sosial praksis (Jørgensen & Phillips 1999: 82). Språket man bruker i en ytring har sjelden en nøytral virkelighetsbeskrivelse, da det som regel bærer preg av en bestemt forståelse av hvordan verden er eller burde se ut. I denne kritiske diskursanalysen har vi sett at det som i utgangspunktet oppfattes som naturlig for mange, i virkeligheten er historisk, kulturelt og politisk betinget. Videre har jeg uttrykt at kongens makt kan knyttes opp mot maktprinsippet i kritisk diskursanalyse. Dette fordi de diskursive ideologiene kan skape forandring, og med ideologi mener Fairclough konstruksjoner av virkeligheten som er bygget inn i diskursive praksiser (Fairclough 1992). Med andre ord er språket kongen benytter i talen et maktredskap fordi språket kan skape forandring for samfunnet, ikke bare i Norge, men også andre samfunn som fikk stor tiltro til de norske verdiene. I den retoriske analysen konkluderte jeg med at talen ikke bare en beskrivelse av Norge, men også et fremtidsønske om hvordan Norge skal bli. Språket Kong Harald bruker blir veldig maktfullt fordi det kan endre holdninger og meninger. Samtidig har vi sett at diskursen som ligger bak, er anerkjennende for de tilhørerne der språket kan ha en slik påvirkning.

7 SAMMENFATNING

Jeg har analysert hvilke inkluderingsdiskurser som finnes i kongens tale fra hagefesten og sett på hvordan inkludering uttrykkes både eksplisitt og implisitt i den nye læreplanen i KRLE som trer i kraft 2020. Målet med analysene var å undersøke om kongens inkluderende holdninger gjenspeiles eller kommer til uttrykk i den nye læreplanen i KRLE.

Inkludering er utvilsomt viktig i det norske samfunnet og den norske skolen. Det har vært nødvendig å se på Norges historie for å kunne forstå hvordan inkludering nå har blitt en viktig diskurs. Norge har alltid blitt påvirket av ulike strømninger og kulturtradisjoner. I dag er kulturforståelse stadig viktigere. Regjeringen uttrykker at skolen skal støtte denne utviklingen slik at den norske befolkning skal kunne delta i mangfoldet og ha åpne dører mot verden og fremtiden (Regjeringen 2017). Utviklingen av Norge som parlamentarisk demokrati, velferdsstat og oljenasjon har også vært viktige faktorer for inkluderingsamfunnet. Politisk demokrati, likestilling, likeverd, åndsfrihet, toleranse, respekt, solidaritet og aktiv deltagelse i samfunnet er viktige verdier i Norge. Disse verdiene gjenspeiles både i kongens tale og i den nye læreplanen.

Globalisering, flyktningstrømmer og oppbrudd i tradisjonelle familiemønstre gjør det nødvendig å formulere den norske identiteten på en ny og tidsriktig måte (Lund 2017). Dette er det påtrengende problemet i kongens tale- kongen formulerer altså den nye norske identiteten. Dette gjenspeiles også i den overordnede delen av det nye læreplanverket der skolen skal «gi elevene historisk og kulturell innsikt og forankring, og bidra til at hver elev kan ivareta og utvikle sin identitet i et inkluderende og mangfoldig fellesskap» (Udir). Elevene skal få innsikt i hvordan man lever sammen med ulike perspektiver, holdninger og livsanskuelser. Disse erfaringene elevene får i møte med ulike kulturuttrykk og tradisjoner, bidrar til å forme deres identitet (Regjeringen 2017). Med andre ord kan man si at inkludering bidrar til å forme identiteten.

Selv om Norge forpliktet seg til å vektlegge en inkluderende skole gjennom Salamancaerklæringen, nevnes inkludering eksplisitt svært få steder i den nye læreplanen. I kongens tale uttrykkes heller ikke inkludering eksplisitt, til tross for at talen hylles for sitt inkluderende budskap. Oppgaven har vist til andre ord som ofte brukes sammen med begrepet inkludering, eller som uttrykker budskap som gjerne kobles til inkluderingsteorien eller forskning om inkludering. I den nye læreplanen i KRLE og kongens tale studerte jeg dermed inkludering i form av andre implisitte utsagn. Ordene jeg har brukt som implisitt uttrykker inkludering er knyttet til samfunnsvitenskapelig teori og er hentet fra Kristin Forlands masteroppgave om «fremtidens skole og inkludering». Begrepene som er knyttet til inkludering som omtales i læreplanen er: demokrati, deltakelse, samhandling, fellesskap, tilpasset (opplæring), mangfold, læringsmiljø, alle (elever/barn), medborgerskap og medvirkning (Forland 2016: 44). I tillegg la jeg til respekt, likeverd og likestilling. Av Forlands implisitte begreper for inkludering er ingen av dem nevnt i kongens tale. Jeg mener allikevel at vi kan se implisitte former for de implisitte begrepene *samhandling*, *mangfold*, *medborgerskap* og *likeverd*. Med andre ord er inkluderingsdiskursen og noen av Forlands implisitte begreper for inkludering forkledd i andre former. Kongen omtaler Norge som samlet- som jeg tolker som en beskrivelse av at Norge står sammen. Det at Norge står

sammen og *samhandler* med hverandre kan derfor være et uttrykk for inkludering, selv om det ikke nødvendigvis er en beskrivelse av realiteten. Kongen taler om *mangfold* i sin beskrivelse av norske verdier og den mangfoldige beskrivelsen av nordmenn, yrker og sosiale status. *Likeverd* kan uttrykke inkludering og kommer tydelig frem i talens bruk av kontraster. *Medborgerskap* kan, ifølge Forland, implisitt uttrykke inkludering da det er en måte «å høre til» på. Der kongen for eksempel sier: «Det vi kaller hjem, er der hjertet vårt er», er en måte å høre til på. I tillegg uttrykkes medborgerskap i de forannevnte verdiene samhandling, mangfold og likeverd.

I den overordnede delen av de nye læreplanene har det tverrfaglige temaet *demokrati og medborgerskap* mål om å hjelpe elevene til å bli aktive medborgere slik at de kan delta i utviklingen av demokratiet i Norge. Dette er relevant for et inkluderende samfunn. Gjennom arbeidet med temaet skal elevene lære hvorfor demokratiet ikke kan tas for gitt, og at det må utvikles og vedlikeholdes. På lik linje kan man også si at Norge som et inkluderende samfunn må vedlikeholdes og utvikles, slik at begrepet praktiseres av flest mulig. Dette antyder også kongen i sin tale. Selv om man kan kalle talen epideiktisk, altså en tale som har som mål til formål og rose eller rise emner som tilhører nåtiden, bærer talen også preg av å være en deliberativ tale, hvor intensjonen er å diskutere framtiden (Lund 2017). Kongen taler dermed også om hvordan han ønsker at Norge skal bli. Med det legges det mye vekt på skolen. Et inkluderende samfunn skapes blant annet av en inkluderende skole (Holtermann 2018).

Det er tydelige inkluderende holdninger som uttrykkes både i kongens beskrivelse av nordmenn og i den nye læreplanen i KRLE. Forlands implisitte begreper for inkludering kommer til uttrykk i ulik form både i talen og i den nye læreplanen. Etikk-delen av den nye læreplanen i KRLE er relevant for inkluderingsuttrykket. Her poengteres det at elevene skal opparbeide seg mangfoldskompetanse, samt lære å ta andres perspektiver og håndtere uenigheter. Ulike verdier vil også utforskes på bakgrunn av religiøse og filosofiske tradisjoner og ideer. På denne måten blir elevene kjent med verdiene som skolen og samfunnet bygger på, og hvordan de er forankret i ulike religioner og livssyn (høring Udir 2019). Videre står det at kunnskap om religioner, livssyn og etikk lokalt og globalt bidrar til forståelse av mangfold, identitet og endring. Faget skal være en øvelse i å leve med uenighet og forskjellighet. Ut ifra definisjoner på inkludering kan man da si at KRLE-faget skal være en øvelse i inkludering.

Sammenligner vi den nye læreplanen i KRLE med kongens tale fra hagefesten var kongen forut for sin tid. I den retoriske analysen av talen kom jeg frem til at kongen appellerte med stor troverdighet – vi tror på det kongen sier. Under analysen av pathos så vi eksempler på følelsene tilhørerne satt igjen med. Talen fikk enorm oppmerksomhet både i Norge og det store utland. Retorikkesperter hevder at talen er et effektivt innlegg i den norske verdidebatten, da talen forteller hvem «vi» er og hjelper oss med å forstå «vår» historie (Zakariassen 2016). Videre så vi at kongen lykkes i sin logos for tilhørerne som deler hans oppfatning av det norske. Jeg avsluttet den retoriske analysen med å konkludere at kongen sier rett ord til rett tid. Gjennom analysen av kairos og aptum og den tredje dimensjonen i diskursanalysen så vi at inkluderingsdiskursen lå som en grunnleggende anerkjennelse for mange av tilhørerne i Norge. Året 2016 var et år som i ettertid har blitt sett på som protestvelgernes år. Der Brexit ble foreslått, Donald Trump ble president, krigene i Midtøsten

ble blodigere, IS' terror bredte om seg og tusenvis av mennesker druknet på vei til Europas stengte grenser (Karlsen 2016). Kongens tale om hva som definerer Norge, hvem nordmenn er og hvilke verdier dette landet står for, var en påminnelse for det norske folk over hvor fint vi har det. Dette var et riktig øyeblikk å ta opp dette påtrengende problemet på, i tillegg til at han gjør det på en riktig måte.

Videre i den tredje dimensjonen til Fairclough så oppgaven på den sosiale praksis. Med den sosiale praksis mener Fairclough samfunnsnormene og den sosiale konteksten teksten befinner seg i. Kjeldsen mener at kongens tale forteller hvem «vi» er og hjelper oss med å forstå «vår» historie (Zakariassen 2016). Med «vår» historie ligger det en bakenforliggende diskurs som tilhørerne anerkjenner. Norges utvikling av demokratiet, velferdsstaten og oljeutvinningen har utvilsomt vært viktige faktorer for den bakenforliggende inkluderende diskursen. Dette har ført til at verdier som likestilling, likeverd, åndsfrihet, toleranse, respekt, solidaritet og aktiv deltagelse i samfunnet står sterkt i Norge. Dette er verdier som, vi har sett i analysen av kongens tale, implisitt kan uttrykke inkludering. Samtidig er det verdier som uttrykkes i den nye læreplanen i KRLE. Kongens språk i talen har dermed en sterk forbindelse til den sosiale praksis. Inkludering er med andre ord en diskurs som ligger til grunn i ulik form i den sosiale praksis i det norske samfunnet. Språket kongen bruker i talen er derfor påvirket av det påtrengende problem og Norges historie som ligger bakenforliggende i samfunnet. For som Jørgensen og Phillips sier er hovedmålet med kritisk diskursanalyse å finne frem til de forbindelsene som finnes mellom språk og sosial praksis (Jørgensen & Phillips 1999: 82). Dette gjenspeiles også i den nye læreplanen i KRLE som fornyes for å bli mer relevant for fremtiden

Jeg har ovenfor sammenfattet resultatene fra den retoriske analysen, den første og tredje dimensjonen til Fairclough og den nye læreplanen i KRLE. I den andre dimensjonen undersøkte jeg den diskursive praksisen i kongens tale. Her var de bakenforliggende prosedyrene for å skape kongens tale og sammenhengen mellom andre tekster relevant. Tema for kongens tale er beskrivelsen av Norge og norske verdier. Denne beskrivelsen kan mange kjenne seg igjen i. Tilhørerne, altså publikummet, er viktig i den diskursive praksis fordi det er her jeg studerte hvorfor det er naturlig for publikummet å bli påvirket av denne talen. Her har jeg vist til teoretikere som Black, Charland, Wander og Bakthin. Blacks teori om den andre persona har vist at det finnes implisitte tilhørere i diskursen gjennom «den andre persona».

Kongens bruk av kontraster blir mer betydningsfulle i beskrivelsen av nordmenn hvor forskjeller og diversitet blir definisjonen på det norske folk. Den andre persona anerkjenner at definisjonen på nordmenn spenner vidt. Det implisitte publikum er derfor enige med kongens inkluderende uttalelser. Disse holdningene og forståelsene ligger til grunn hos publikum, det ligger altså i diskursen. Samtidig er det diskurser som faller utenfor talens tema. Wanders begrep om «den tredje persona» ser på alt som avvikes, altså kritikerne som ikke er enige kongens beskrivelse av Norge. Disse vil da være den avviste tredje persona. «Talens tredje persona mener at Norge er for norske statsborgere, og at det norske skal defineres innenfor språklige og kulturelle grenser» (Lund 2017). Den tredje persona vil også mene at den norske historien er viktig for å forstå det norske, samt se noen religioner som bedre enn andre. Den

tredje persona er kritiske til multikultur og homofili. Det er ikke dermed sagt at kritikere identifiserer seg med alle fasetter av den tredje persona.

Poenget her er at samtidig som vi ser en tydelig inkluderingsdiskurs, dannes diskursive arenaer der sosialt stemplede medlemmer av underordnede samfunnsgrupper finner opp motdiskurser med opposisjonelle tolkninger av sine identiteter og interesser (Warner 2002). Samtidig som talen med sitt pluralistiske budskap er inkluderende, utelukker den annerledestenkende. Talen som først og fremst er inkluderende – kan dermed også virke ekskluderende. Nordmenn som ikke anerkjenner kongens synspunkter i talen innskriveres ikke som talens retoriske publikum og nektes dermed adgang til den positive fellesskapsfølelsen som hersker i talen (Lund 2017). Kongen benytter den pluralistiske og inkluderende forklaringen av Norge i sin tale, mens mottakerne legger like eller andre diskurser til grunn i forståelsen av talen. På lik linje kan den nye læreplanen i KRLE være med på å skape den positive fellesskapsfølelsen gjennom elevenes læring om demokrati, mangfold og menneskerettigheter. Forskjellen er at læreplanen er forpliktende og inneholder definerte mål for elevenes læring.

8 KONKLUSJON

I denne oppgaven har jeg analysert og drøftet hvordan inkludering kommer til uttrykk i kongens tale fra hagefesten og i den nye læreplanen i KRLE.

Opgaven har sett på den nye læreplanen i KRLE som trer i kraft 2020. Selv om inkludering ikke nevnes eksplisitt i den nye læreplanen, er det tydelig at andre holdningsskapende verdier og premisser i læreplanen fremmer inkludering. Den retoriske analysen og den kritiske diskursanalysen av kongens tale har vist at kongen uttrykker aksepterende og inkluderende holdninger med suksess for tilhørerne som deler hans verdiopfatning.

Samtidig som ønsket om et inkluderende samfunn er viktig for mange, ser vi dessverre en vekst blant høyreekstreme miljøer, nasjonalisme og antisemittisme i den vestlige verden. Kongens tale skapte, med god grunn, umiddelbar oppmerksomhet og begeistring i store deler av verden. Analysene har vist at denne suksessen ikke bare skyldes kongens retoriske evner, men også diskursen som finnes i samfunnet. Diskurs er generelt en måte å uttrykke seg om virkeligheten på. En diskursanalyse forsøker å se på hvordan de ulike oppfatningene av virkeligheten brytes mot hverandre gjennom språk – i tillegg til hva de fører til av sosial og politisk praksis. I diskursanalysen av kongens tale har jeg studert hvorvidt inkludering er sosialt konstituert og etablert i det norske samfunnet, slik at inkludering oppfattes som naturlig. Gjennom Faircloughs kritiske diskursanalyse har jeg kommet frem til at inkludering er historisk, kulturelt og politisk betinget i Norge. Videre er den kritiske diskursanalysen knyttet til maktprinsippet. Fairclough kaller all språkbruk for en kommunikativ handling som består av tre dimensjoner: tekst, diskursiv praksis og sosial praksis. Kongens språk i talen er maktfullt fordi det kan skape forandring. Selv om kongens tale har blitt hyllet av tilhørerne som deler hans oppfatning av norske verdier, har talen også blitt definert som en deliberativ tale- der formålet er å diskutere framtiden. På samme måte som kongens tale er maktfull, kan

også den nye læreplanen i KRLE skape forandring. Både talen og læreplanen ytrer et fremtidsønske om hvordan det norske samfunn skal bli. Skole påvirkes utvilsomt av samfunnsutviklingen, men skolen kan også påvirke hvilket samfunn man ønsker å ha. Med det kan oppgaven konkludere med at inkludering uttrykkes i talen og læreplanen, og en kan på mange måter si at kongens aksepterende holdninger i talen kan sammenlignes med danningsmålene elevene skal lære i den nye læreplanen i KRLE. Målet og ønsket med det norske samfunnet er at vi kan leve sammen og «høre til» uavhengig av evner, motsetninger, yrker eller sosiale status. Kongen er i sin tale en foregangsmann for inkludering, og den nye læreplanen har konkrete mål for å lære elevene å inkludere. Det er som Thomas Nordahl slår fast- «en inkluderende skole gir et inkluderende samfunn» (Holterman 2018).

LITTERATUR

- Ainscow, Mel & Miles, Susie. (2008). Making education for all inclusive: Where next? I *Prospects: Quarterly Review of Comparative Education*, 38/1, 15-34.
- Bakhtin, Michail. (2008). *Spørsmålet om talegenrane*. Bergen: Ariadne.
- Bitzer, Lloyd F. (1968). The Rhetorical Situation. I *Philosophy & Rhetoric*, 1968/I, 1-14.
- Black, Edwin. (1999). Den andre persona. I *Rhetorica Scandinavica*, 9, 7-16.
- Bratberg, Øivind. (2017). *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Charland, Maurice. (1987). Constitutive Rhetoric: The Case of the People Québécois. I *Quarterly Journal of Speech*, 73/2, 133-150.
- Condit, Celeste M. (2013). Pathos in Criticism: Edwin Black's Communism-As-Cancer Metaphor. I *Quarterly Journal of Speech*, 99, 1-26.
- Fairclough, Norman. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, Norman. (1995). *Media discourse*. Bloomsbury Publishing PLC.
- Fairclough, Norman. (2001). *Language and power* (2. utg.). Harlow: Longman.
- Forland, Kristin. (2016). *Fremtidens skole og inkludering: en diskursanalyse av NOU 2015:8*. (Masteroppgave). Det humanistiske fakultet, Universitetet i Stavanger.
- Garm, Ninna. (2001). Hva gjør vi når vi inkluderer? I S. S. Hovdenak (red.), *Perspektiver på reform 97*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Germeten, Sidsel. (2008). Klassifiseringens makt. I K.-A. Madssen (red.), *Pedagogikken i reformene- reformene i pedagogikken*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Giddens, Anthony. (1987). *Social Theory and Modern Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Grue, Jan. (2011). Hva er kritisk diskursanalyse? I T. R. Hitching, A. B. Nilsen & A. Veum (red.), *Diskursanalyse i praksis: Metode og analyse*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Haug, Peder. (2014). *Inkludering*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Hitching, T. R., Nilsen, A. B. & Veum, A. (2011). *Diskursanalyse i praksis: Metode og analyse*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Jørgensen, Marianne Winther & Louise Phillips. (1999). *Diskursanalyse som teori og metode*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlaget.
- Kjeldsen, Jens E. (2006). *Retorikk i vår tid- En innføring i moderne retorisk teori*. Oslo: Spartacus.

- Kjeldsen, Jens E. (2014). *Hva er retorikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lund, Marie og Tønnesson, Johan. (2017). Kongens Tale ved Hagefesten. I J. Bakken og E. Oxfeldt (red.), *Åpne dører mot verden: Norske ungdommers møte med fortellinger om skyld og privilegier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Mathisen, Werner C. (1997). *Diskursanalyse for statsvitere: hva, hvorfor og hvordan*. Forskningsnotat 1/97. Oslo: Institutt for statsvitenskap, UiO.
- Neumann, Iver B. (2001). *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget
- Ogden, Terje. (2004). *Kvalitetsskolen*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Persson, Bengt & Persson, Elisabeth. (2012). *Inkludering och måloppfyllelse: Att nå framgång med alla elever*. Stockholm: Liber.
- Strømstad, Marit., Nes, Kari & Skogen, Kjell. (2004). *Hva er inkludering?* I rapport 1 fra evalueringsprosjektet "en vurdering av om innføringen av reform 97 har ført til at skoler har utviklet inkluderende praksis, sosialt, faglig og kulturelt". Vallset: Oplandske bokforlag og Norges forskningsråd.
- Thuen, Harald. (2008). *Om barnet: Oppdragelse, opplæring og omsorg gjennom historien*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Veland, Jarmund. (2011). Klarer skolen å inkludere de sosialt sårbare barna? I U. V. Midthassel, E. Bru, S. K. Ertesvåg & E. Roland (red.), *Sosiale og emosjonelle vansker: Barnehagens og skolens møte med sårbare barn og unge*. Oslo: Universitetsforlaget
- Vislie, Lise. (2003). Inkluderende opplæring: Idégrunnlag og politikk. Utopi-realitet? I *Spesialpedagogikk* 6/3, 4-14.
- Wander, Philip. (1999). The Third Persona. An Ideological Turn in Rhetorical Theory. I J.L. Lucaites, C. M. Condit & S. Caudill (Red.), *Contemporary Rhetorical Theory*. New York: The Guilford Press.
- Warner, Michael (2002). *Publics and Counterpublics*. New York: Zone Books.

Nettsider:

Abdi, Mohamed. 2016. «Kong Harald er min konge». *Morgenbladet*, 09.09.2016. (Lest 4.februar 2019). <https://morgenbladet.no/ideer/2016/09/mohamed-abdi-om-kongen-sin>.

Bentzrød, Sveinung Berg. 2016. «Retoriker om kongens tale- dette var helt utrolig gøy». *Aftenposten*, 01.09.2016. (Lest 19.januar 2019). <https://www.aftenposten.no/norge/i/61qm8/Retoriker-om-Kongens-tale--Dette-var-helt-utrolig-goy>.

Claire, Marie. 2016. «King of Norway gave a powerful speech about sexuality and religion». *Marie Claire*, 06.09.2016. (Lest 26.juli 2019). <https://www.marieclaire.co.uk/reports/king-of-norway-gave-a-powerful-speech-about-sexuality-and-religion-295131>

Det norske kongehus. 2016. «Hagefest hos kongeparet». 01.09.2016. (Lest 18.oktober 2018). <https://www.kongehuset.no/nyhet.html?tid=137668&sek=26939>

Drefvelin, Caroline. 2014. «Drømmen om Norge». *NRK*, 27.04.2014. (Lest 12.juli 2019). <https://www.nrk.no/dokumentar/xl/inkludering---grunnlovsjubileet-1.11621699>.

Gisle, Jon. 2018. «Høring». *Store Norske Leksikon*, 19.01.2018. (Lest 20.juli 2019). <https://snl.no/h%C3%B8ring>.

Gravdal, Tove. 2019. «Når eliteforakt blir jødehat». *Morgenbladet*, 14.02.2019. (Lest 9.juli 2019). <https://morgenbladet.no/aktuelt/2019/02/nar-eliteforakt-blir-jodehat>.

Grimstad, Carl-Erik. 2014. «Når nasjonen taler». *Aftenposten*, 4.01.2014. (Lest 2.februar 2019). <https://www.aftenposten.no/norge/i/ddKm1/Nar-nasjonen-taler>.

Gunaratnam, Kamzy. 2015. «Inkludering er hverken assimilering eller integrering». *Aftenposten*, 03.11.2015. (Lest 29.juni 2019). <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/Oz3A/Inkludering-er-hverken-assimilering-eller-integrering--Khamshajiny-Kamzy-Gunaratnam>

Henriksen, Arild H. 2019. «Semantikk». *Store Norske Leksikon*, 24.04.2019. (Lest 24.juli 2019). <https://snl.no/semantikk>.

Holterman, Sonja. 2018. «En inkluderende skole gir et inkluderende samfunn». *Utdanningsnytt*, 27.08.2018. (Lest 12.juli 2019). <https://www.utdanningsnytt.no/spesialundervisning/thomas-nordahl--en-inkluderende-skole-gir-et-inkluderende-samfunn/151307>.

Inkludere. (.u.å.). I *Det Norske Akademis Ordbok*. Lest 24.juni 2019 fra <https://www.naob.no/ordbok/inkludere>.

Karlsen, Veronica. 2016. «Hva skjedde i 2016?». *Dagbladet*, 29.12.2016. (Lest 2.januar 2019). <https://www.dagbladet.no/nyheter/dodsfall-valg-krig-og-kuppforsok-dette-hendte-i-verden-i-2016/66578429>.

Kristiansen, Cornelia. 2016. «En spesielt vakker tale du får lyst til å klippe ut de siste strofene og legge dem på Facebook». *Dagbladet*, 1.09.2016. (Lest 19.januar 2019).

<https://www.dagbladet.no/nyheter/en-spesielt-vakker-tale-du-far-lyst-til-a-klippe-ut-de-siste-strofene-og-legge-dem-pa-facebook/61789606>.

Lund, Marie og Johan Tønnesson. 2017. «Kongens tale ved hagefesten». I *Åpne dører mot verden*: 32-46. <https://www.idunn.no/apne-dorer-mot-verden/kongens-tale-ved-hagefesten>.

Læringsmiljøsentret, Universitetet i Stavanger. 2017. «Inkludering- hva innebærer begrepet». Lest 1.juni 2019. <https://laringsmiljosenteret.uis.no/skole/mangfold-og-inkludering/hva-er-mangfold-og-inkludering/inkludering-hva-innebarer-begrepet-article115816-21855.html>

Ny i Norge- praktiske opplysninger fra offentlige etater. «Verdier som står sterkt i Norge». Lest 12.juli 2019. <http://www.nyinorge.no/no/Familiegjenforening/Ny-i-Norge/Om-Norge/Norsk-historie-og-samfunn/Verdier-som-star-sterkt-i-Norge/>

Olsen, Mirjam Harkestad. 2010. «Inkludering: hva, hvordan, hvorfor». *Utdanningsforskning*. <https://utdanningsforskning.no/artikler/inkludering-hva-hvordan-og-hvorfor/>.

Regjeringen. 2017. «Overordnet del- verdier og prinsipper for grunnsopplæringen». 01.09.2017. (Lest 18.juli 2019). <https://www.regjeringen.no/contentassets/37f2f7e1850046a0a3f676fd45851384/overordnet-del---verdier-og-prinsipper-for-grunnsopplaringen.pdf>.

Sandvik, Erik. 2016. «Kompetansemål». *Store Norske Leksikon*, 15.02.2016. (Lest 1.juli 2019). <https://snl.no/Kompetansem%C3%A51>.

Statens spesialpedagogiske tjeneste. «Inkludering». (Lest 1.juni 2019). <https://www.statped.no/temaer/inkludering/>.

Sørbo, Tommy. 2016. «Hvorfor har kongens tale blitt så stor suksess når det han sa strengt tatt ikke henger på greip». *Dagbladet*, 03.09.2016. (Lest 4.februar 2019). <https://www.dagbladet.no/kultur/hvorfor-har-kongens-tale-blitt-sa-stor-suksess-nar-det-han-sa-strengt-tatt-ikke-henger-pa-greip/61958755>.

Tjora, Aksel. 2018. «Samhandling». *Store Norske Leksikon*, 21.11.2018. (Lest 25.juli 2019). <https://snl.no/samhandling>.

Utdanningsdirektoratet. 2019. «Høring: læreplan i KRLE». 18.03.2019. (Lest 21.juli 2019). <https://hoering-publisering.udir.no/348>.

Ytterstad, Mathias. «Kong Harald hylles over hele verden etter den følelsesladde talen». *Dagbladet*, 06.09.2016. (Lest 6.juli 2019). <https://www.dagbladet.no/nyheter/kong-harald-hylles-over-hele-verden-etter-den-folelsesladde-talen/62323915>.

Zakariassen, Gaute. 2016. «Kongen gjorde en festtale til en verdipolitisk tale». *NRK*, 02.09.2016. (Lest 4.februar 2019). <https://www.nrk.no/kultur/-kongen-gjorde-en-festtale-til-en-verdipolitisk-tale-1.13117689>.

VEDLEGG

H.M. Kongens tale under kongeparets hagefest 1. september 2016

Stortingspresident,
Statsminister,
Høyesterettsjustitiarius,

Etter at vi gjennom mange år har reist rundt i det meste av landet, er det veldig hyggelig å få være vertskap for representanter fra hele Norge!

Hjertelig velkommen til oss, alle sammen!

Dere som er samlet her utgjør bredden av det Norge er i dag.
Så hva er Norge?

Norge er høye fjell og dype fjorder. Det er vidder og skjærgård, øyer og holmer. Det er frodige åkre og myke heier.

Havet slår mot landet fra nord, vest og syd.

Norge er midnattssol og mørketid. Det er både harde og milde vintre. Det er både varme og kalde somre.

Norge er langstrakt og spredt bebodd.

Men Norge er fremfor alt mennesker.

Nordmenn er nordlendinger, trøndere, sørlendinger – og folk fra alle de andre regionene. Nordmenn har også innvandret fra Afghanistan, Pakistan og Polen, Sverige, Somalia og Syria. Mine besteforeldre innvandret fra Danmark og England for 110 år siden.

Det er ikke alltid så lett å si hvor vi er fra, hvilken nasjonalitet vi tilhører. Det vi kaller hjem, er der hjertet vårt er – og det kan ikke alltid plasseres innenfor landegrenser.

Nordmenn er unge og gamle, høye og lave, funksjonsfriske og rullestolbrukere. Stadig flere er over hundre år. Nordmenn er rike, fattige og midt imellom. Nordmenn liker fotball og håndball, klatrer fjelltopper og seiler – mens andre er mest glad i sofaen.

Noen har god selvtillit, mens andre sliter med å tro på at de er gode nok som de er.

Nordmenn jobber i butikk, på sykehus, på oljeplattform. Nordmenn arbeider for at vi skal være trygge, arbeider med å holde landet rent for søppel, og leter etter nye løsninger for en grønn fremtid. Nordmenn dyrker jorda og driver fiske. Nordmenn forsker og lærer bort.

Nordmenn er engasjert ungdom og livserfarne gamle. Nordmenn er enslige, skilte, barnefamilier og gamle ektepar. Nordmenn er jenter som er glad i jenter, gutter som er glad i gutter, og jenter og gutter som er glad i hverandre.

Nordmenn tror på Gud, Allah, Altet og Ingenting.

Nordmenn liker Grieg og Kygo, Hellbillies og Kari Bremnes.

Med andre ord: Norge er *dere*.

Norge er *oss*.

Når vi synger «Ja vi elsker dette landet», skal vi huske på at vi også synger om hverandre. For det er *vi* som utgjør landet. Derfor er nasjonalsangen vår også en kjærlighetserklæring til det norske folk.

Mitt største håp for Norge er at vi skal klare å ta vare på hverandre.

At vi skal bygge dette landet videre – på tillit, felleskap og raushet.

At vi skal kjenne at vi – på tross av all vår ulikhet – er *ett folk*.
At Norge er *ett*.

Igjen – varmt velkommen til oss – jeg håper vi får en fin stund sammen!

Opplæringslovens formålsparagraf

Opplæringslovens formålsparagraf § 1-1 lyder slik:

Opplæringa i skole og lærebedrift skal, i samarbeid og forståing med heimen, opne dører mot verda og framtida og gi elevane og lærlingane historisk og kulturell innsikt og forankring.

Opplæringa skal byggje på grunnleggjande verdiar i kristen og humanistisk arv og tradisjon, slik som respekt for menneskeverdet og naturen, på åndsfridom, nestekjærleik, tilgjeving, likeverd og solidaritet, verdiar som òg kjem til uttrykk i ulike religionar og livssyn og som er forankra i menneskerettane.

Opplæringa skal bidra til å utvide kjennskapen til og forståinga av den nasjonale kulturarven og vår felles internasjonale kulturtradisjon.

Opplæringa skal gi innsikt i kulturelt mangfald og vise respekt for den einskilde si overtyding. Ho skal fremje demokrati, likestilling og vitskapleg tenkjemåte.

Elevane og lærlingane skal utvikle kunnskap, dugleik og holdningar for å kunne meistre liva sine og for å kunne delta i arbeid og fellesskap i samfunnet. Dei skal få utfalde skaparglede, engasjement og utforskartrøng.

Elevane og lærlingane skal lære å tenkje kritisk og handle etisk og miljøbevisst. Dei skal ha medansvar og rett til medverknad.

Skolen og lærebedrifta skal møte elevane og lærlingane med tillit, respekt og krav og gi dei utfordringar som fremjar danning og lærelyst. Alle former for diskriminering skal motarbeidast.